

Strasbourg, 11. april 2002

**POROČILO VLADI REPUBLIKE SLOVENIJE O OBISKU EVROPSKEGA ODBORA
ZA PREPREČEVANJE MUČENJA IN NEČLOVEŠKEGA ALI PONIŽUJOČEGA
RAVNANJA ALI KAZNOVANJA V SLOVENIJI
(CPT)**

OD 16. DO 27. SEPTEMBRA 2001

Sprejeto 8. marca 2002

KAZALO

Izvod spremnega pisma k poročilu Evropskega odbora za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (CPT)	4
I. UVOD	5
A. Datumi obiskov in sestava delegacije.....	5
B. Ustanove, ki jih je Odbor obiskal.....	6
C. Posvetovanja delegacije in pripravljenost za sodelovanje	7
II. MED OBISKOM UGOTOVLJENA DEJSTVA IN PREDLAGANI UKREPI.....	8
A. Policijske ustanove.....	8
1. Uvodne pripombe.....	9
2. Mučenje in druge oblike slabega ravnanja	10
3. Razmere pridržanja	12
a. uvod.....	12
b. policijske postaje in policijski pripori.....	13
c. objekti za pridržanje tujih državljanov, ki čakajo na izgon	14
4. Zaščita pred slabim ravnanjem z osebami, ki jim je bila odvzeta prostost	20
B. Zaporniške ustanove.....	22
1. Uvodne pripombe.....	22
2. Mučenje in druge oblike slabega ravnanja	24
3. Splošni pogoji za pripor	26
a. ponovni obiski.....	26
i. Zapor Dob	26
ii. Zapori Ljubljana	27
b. Zapori Maribor.....	28
4. Zdravstvene službe.....	30
5. Druge zadeve.....	33
a. zaporniško osebje.....	33

b.	disciplina	33
c.	nemirni ali nasilni zaporniki	35
d.	»nevarni« zaporniki	35
e.	pritožbe in inšpekcijski postopki	36
f.	stik z zunanjim svetom	37
g.	uporaba lisic in prevoz zapornikov	39
h.	z mamili povezane zadeve	40
C.	Psihiatrične ustanove.....	40
1.	Uvodne pripombe	41
2.	Zavod za duševno in živčno bolne Hrastovec-Trate	42
a.	življenjski pogoji varovancev	42
b.	osebje in zdravljenje	43
3.	Oddelek za psihiatrijo Splošne bolnišnice Maribor	45
a.	življenjski pogoji bolnikov	45
b.	osebje in zdravljenje	46
4.	Obvladovanje nemirnih in/ali nasilnih varovancev/bolnikov	47
5.	Zaščita	49
a.	sprejem in postopki odpusta	50
b.	zaščita med sprejemom	52
III.	POVZETEK IN ZAKLJUČKI	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
	DODATEK I. : SEZNAM PRIPOROČIL, PRIPOMB IN ZAHTEV ZA PODATKE, KI JIH JE PODAL ODBOR.....	59
	DODATEK II:..... SEZNAM DRŽAVNIH OBLASTI IN NEVLADNIH TER MEDNARODNIH ORGANIZACIJ, S KATERIMI SE JE DELEGACIJA POSVETOVALA.....	71

Izvod spremnega pisma k poročilu Evropskega odbora za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (CPT)

Strasbourg, 11. april 2002

Spoštovana veleposlanica!

V skladu s 1. odstavkom 10. člena Evropske konvencije za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja prilagam temu pismu poročilo za Vlado Republike Slovenije, ki ga je sestavil Evropski odbor za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (CPT) po svojem obisku v Sloveniji od 16. do 27. septembra 2001. Odbor je poročilo sprejel na svoji 47. seji, ki je potekala od 5. do 8. marca 2002.

Še posebej bi vas radi opozorili na 162. točko tega poročila, v katerem Odbor slovenske oblasti prosi, da v roku **šestih mesecev** pripravijo odgovor, v katerem bodo podrobno opisani ukrepi, ki bodo sprejeti na podlagi poročila. Če bo odgovor napisan v slovenščini, bi bil Odbor zelo hvaležen, da mu v tem primeru priložite še angleški ali francoski prevod. Zelo priročno bi bilo, če bi slovenske oblasti zagotovile izvod odgovora v računalniško berljivi obliki.

Z veseljem vam bom odgovorila na kakršna koli vprašanja v zvezi s poročilom Odbora ali nadaljnjim postopkom, če jih boste imeli.

Zelo bi bila hvaležna, če nam lahko potrdite prejem tega pisma.

S spoštovanjem,

Silvia Casale
Predsednica Evropskega odbora za
preprečevanje mučenja in nečloveškega
ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja

Ga. Darja Lavtižar Bebler
Izredna in pooblaščenca veleposlanica
Stalna predstavnica Slovenije v Svetu Evrope
40, Allée de la Robertsau
67000 Strasbourg

kopija:

G. Karl Erjavec,
Državni sekretar za pravosodje,

Področje pravosodne uprave in logistike pravosodnih organov
Ministrstvo za pravosodje Slovenija

I. UVOD

A. Datumi obiskov in sestava delegacije

1. V skladu s 7. členom Evropske konvencije o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (v nadaljevanju: Konvencija) je bila delegacija Evropskega odbora za preprečevanje mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (v nadaljevanju: Odbor) na obisku v Sloveniji od 16. do 27. septembra 2001. Obisk je bil del programa njegovih rednih obiskov za leto 2001, in sicer drugi redni obisk v Sloveniji, ki ga je Odbor opravil (prvi obisk je bil februarja 1995¹).

2. Obiska so se udeležili naslednji člani Odbora za preprečevanje mučenja (CPT):

- Jagoda POLONCOVÁ, vodja delegacije
- Mario FELICE
- Zdeněk HÁJEK
- Petur HAUKSSON
- Mauro PALMA.

Pomagali so jim:

- Catherine HAYES (zdravnica, Dublin, Irska) (strokovnjak)
- Clive MEUX (specializirani sodni izvedenec psihiater, Oxford, Velika Britanija) (strokovnjak)
- Metka GRAUNAR (tolmač) (16. - 25. september 2001)
- Alenka MILOVANOVIČ (tolmač) (17. - 21. in 25. - 26. september 2001)
- Milojka POPOVIČ (tolmač) (17. - 26. september 2001)

---

¹ Poročilo Odbora o njegovem prvem rednem obisku v Sloveniji in začasni odgovor Vlade RS sta bila dana v javnost na željo slovenskih oblasti (glej dokumenta CPT/Inf (96) 18 in CPT/Inf (96) 19).

- Viktorija PREMZL (tolmač) (17. - 24. september 2001)
- Marjana RUPNIK (tolmač) (26. september 2001)
- Marjola ZDRAVIČ (tolmač) (17. - 24. september 2001)
- Nadja ZIDARIČ (tolmač) (16. do 27. september 2001)
- Katja ŽUMER (tolmač) (25. do 27. september 2001)

Spremljali so jih naslednji člani sekretariata Odbora:

- Wolfgang RAU, vodja enote
- Borys WÓDZ.

B. Ustanove, ki jih je Odbor obiskal

3. Delegacija je obiskala naslednje ustanove za pridržanje:

Policijske ustanove

- Policijska postaja Celje
- Policijski prostori za pridržanje, Ljubljanska cesta, Celje
- Policijska postaja Gornja Radgona
- Policijska postaja Ilirska Bistrica
- Policijska postaja Ljubljana-Bežigrad (ponovni obisk)
- Policijska postaja Ljubljana-Center (ponovni obisk)
- Policijska postaja Ljubljana-Polje
- Policijska postaja Ljubljana-Vič
- Policijski prostori za pridržanje, Povšetova ulica, Ljubljana (ponovni obisk)
- Policijski prostori za pridržanje Maribor I
- Policijska postaja Murska Sobota
- Policijska postaja Novo mesto
- Policijska postaja Ptuj
- Mejna policijska postaja Rogaška Slatina
- Mejna policijska postaja Šentilj

- Center za tujce (CT), Ljubljana
- Oddelek skrajnega policijska nadzora (OSPN), Postojna

Zapori

- Zapori Dob (ponovni obisk)
- Zapori Ljubljana (ponovni obisk)
- Zapori Maribor

Psihiatrične ustanove

- Zavod za duševno in živčno bolne Hrastovec-Trate
- Oddelek za psihiatrijo Splošne bolnišnice Maribor

C. Posvetovanja delegacije in pripravljenost za sodelovanje

4. Poleg tega, da se je delegacija srečala s krajevnimi uradniki ustanov, ki jih je obiskala, je opravila tudi pogovore s pristojnimi državnimi oblastmi in predstavniki večjih nevladnih organizacij, ki delujejo na področjih, s katerimi se Odbor ukvarja. Seznam državnih oblasti in organizacij, s katerimi se je Odbor med obiskom posvetoval, je naveden v Dodatku II tega poročila.

5. Tako kot v času prvega obiska Odbora v Sloveniji leta 1995, so srečanja z državnimi oblastmi - tako na začetku kot na koncu obiska - potekala v duhu tesnega sodelovanja. Odbor je hvaležen za čas, ki so ga njeni delegaciji namenili minister za notranje zadeve Rado BOHINC, minister za pravosodje Ivan BIZJAK in minister za zdravstvo Dušan KEBER. Plodni pogovori so potekali z direktorjem Uprave zaporov Dušanom VALENTIČEM, namestnikom generalnega direktorja policije Andrejem ANŽIČEM, direktorjem Urada RS za invalide in bolnike Lujem ŠPROHARJEM in začasnim direktorjem Urada RS za priseljence in begunce Žarkom BOGUNOVIČEM. Delegacija je prav tako z navdušenjem pozdravila možnost pogovorov z varuhom človekovih pravic Matjažem HANŽKOM in člani njegove uprave.

Delegacija je cenila učinkovito pomoč, ki jim jo je med obiskom in po njem nudil državni sekretar na Ministrstvu za pravosodje in zadolžen za stike z Odborom Karl ERJAVEC.

6. Delegacija je bila zelo zadovoljna s sprejemom, ki so ji ga pripravili uprave in osebje ustanov za pridržanje, ki jih je obiskala, vključno s tistimi, ki niso bili vnaprej obveščeni o nameri Odbora, da jih bo obiskal. Poleg tega ni prihajalo do nobenega nepotrebnege zamujanja pri dostopu do poslopij, delegacija pa je za svoje delo dobila vse potrebne informacije in pripomočke.

7. Odbor je pred obiskom dobil seznam ustanov pod okriljem Ministrstva za notranje zadeve. Med obiskom je postalo očitno, da seznam ni popoln. Odbor je namreč obiskal policijsko ustanovo, ki ni bila navedena na seznamu. Na koncu obiska je delegacija izrazila upanje, da bo v prihodnje že pred obiskom dobila celoten seznam vseh policijskih ustanov, kjer se ljudem lahko odvzame pravica do prostosti (glej podtočko b 2. točke 8. člena Konvencije).

Slovenske oblasti so v svojem pismu dne 10. decembra 2001 Odboru zagotovile, da bo v prihodnosti dobila takšne sezname.

II. MED OBISKOM UGOTOVLJENA DEJSTVA IN PREDLAGANI UKREPI

A. Policijske ustanove

1. Uvodne pripombe

8. Kot smo že omenili, je delegacija Odbora obiskala številne policijske ustanove v raznih delih države. Poleg tega je preverila ravnanje z osebami, pridržanimi v dveh policijskih ustanovah za pridržanje tujih državljanov, ki čakajo na izgon: Center za tujce (COT) v Ljubljani in Oddelek strožjega policijskega nadzora (OSPN) v Postojni.

9. Trenutno štirje glavni zakoni urejajo policijsko pridržanje oseb v Sloveniji.

Prvič, v skladu z razdelkom 157 Zakonika o kazenskem postopku (ZKP) iz leta 1994 sme policija osebe, osumljene kaznivega dejanja, zadržati do 48 ur. Če pridržanje traja več kot šest ur, mora osumljenec prejeti formalno pisno odločbo, v kateri so navedeni razlogi za odvzem prostosti. Pred iztekom 48 ur je treba prijeto osebo izpustiti ali pa privedi pred preiskovalnega sodnika, pristojnega za odreditev pripora.

Drugič, v skladu z razdelkom 43 Zakona o policiji iz leta 1998 sme policija osebo, ki krši ali ogroža javni red in mir, zadržati največ 24 ur. V skladu z isto določbo sme policija osebo, katero so ji izročili tuji policijski organi zaradi izročitve pristojnim organom oblasti, pridržati do 48 ur. V obeh primerih mora pridržana oseba prejeti formalno pisno odločbo, če pridržanje traja več kot šest ur.

Tretjič, po razdelku 108 (2) Zakona o upravnih prekrških sme policija vinjeno osebo pridržati do 12 ur, dokler se ne strezni. V skladu z razdelkom 109 (2) istega zakona sme policija osebe, ki so storile upravne prekrške, v določenih okoliščinah pridržati do 24 ur.

Končno, tuje državljane, ki so v Sloveniji nezakonito, se v skladu z razdelkom 56 Zakona o tujcih iz leta 1999 lahko za največ šest mesecev nastani v Center za tujce, kjer čakajo na izgon. Na odločbo, ki jo izda policija, se lahko v osmih dneh pritožijo pri ministru za notranje zadeve. Če iz objektivnih razlogov osebe ni mogoče izgnati v šestih mesecih, lahko policija njeno nastanitev podaljša za naslednjih šest mesecev, če je "stvarno pričakovati", da bo postopek za izgon do tedaj zaključen (glej člen 58 (4) Zakona). Policija lahko v skladu z razdelkom 57 Zakona postavi tujca pod "strožji policijski nadzor", če njegova istovetnost ni bila ugotovljena ali če obstaja sum, da se bo zadevna oseba skušala izogniti izgonu. Navadno se takšne osebe pošlje na Oddelek strožjega policijskega nadzora (OSPN) v Postojni.

Odbor bi želel dobiti podatke o možnostih, ki jih imajo na voljo tuji državljani, pridržani po Zakonu o tujcih, da o zakonitosti njihovega pridržanja sodišče odloča po hitrem postopku.

10. Pregled evidence pridržanih oseb v obiskanih policijskih ustanovah in razgovori z osebami, ki jim je bila odvzeta prostost, so pokazali, da so bili prej omenjeni zakonski roki za policijski pripor na splošno upoštevani. Poleg tega kaže, da so osebe, pridržane zaradi suma storitve lažjega

kaznivega dejanja, tako kot leta 1995 v policijskem priporu navadno preživele sorazmerno malo časa. Večina oseb, pripeljanih v policijski pripor, so bili tuji državljani, pridržani po zakonodaji o tujcih.

2. Mučenje in druge oblike slabega ravnanja

11. Tako kot leta 1995 delegacija Odbora ni slišala nobenih izjav o mučenju oseb, pridržanih v policijskih ustanovah v Sloveniji. Poleg tega je večina oseb, s katerimi se je srečala delegacija, ki so bile takrat ali pa pred nedavnim v policijskem priporu, izjavila, da so z njimi ravnali korektno, tako med prjetjem kot med zaslišanjem. Poleg tega tudi nismo prejeli nobenih izjav o telesnem trpinčenju, ki bi ga izvajali pazniki v policijskih celicah ali odgovorno osebje, ki dela v priporih za tuje državljane.

12. Med našim obiskom pa smo prejeli nekaj izjav o telesnem trpinčenju s strani policije, ki so se v glavnem nanašale na nesorazmerno uporabo sile med prjetjem. Rečeno nam je bilo, da se je v nekaterih osamljenih primerih fizično trpinčenje pojavilo med prevozom zadevne osebe v policijskem vozilu ali ko so jo zasliševali policisti. Baje so trpinčenje v glavnem predstavljale klofute, udarci s pestjo in brci.

13. Več izjav o surovem in grozilnem vedenju – vključno z besednim poniževanjem – varnostnikov je dobila delegacija na OSPN v Postojni. Takšno vedenje je očitno prenehalo nekaj dni pred obiskom Odbora, ki z zaskrbljenostjo tudi navaja, da so varnostniki v nastanitvenih prostorih ustanove na vidnem mestu nosili orožje in gumijevke. Po mnenju Odbora je to zastraševalna in potencialno nevarna navada. V nasprotju s tem je delegacija opazila, da so bili v COT v Ljubljani odnosi med osebjem in tujimi državljani sproščeni in celo prijateljski.

14. Podatki, zbrani med drugim obiskom Odbora, kažejo, da se v Sloveniji z osebami, ki jim policija odvzame prostost, na splošno ravna pravilno. Vendar pa dejstvo, da smo prejeli nekaj izjav o slabem ravnanju, kaže na to, da morajo slovenske oblasti nenehno bedeti nad tem področjem. **Odbor je prepričan, da bodo slovenske oblasti policiste ustrezno in v rednih presledkih opozarjale, da slabo ravnanje z osebami pod njihovim nadzorom ni sprejemljivo in bo strogo kaznovano.**

Poleg tega **Odbor priporoča, da se odpravi navado varnostnikov, da na vidnem mestu nosijo orožje in gumijevke v nastanitvenih prostorih OSPN v Postojni.**

15. V poročilu o obisku leta 1995 je Odbor poudaril, da je zagotavljanje ustrezne izobrazbe v zvezi s človekovimi pravicami in ustrezne strokovne usposobljenosti bistveni sestavni del vsake

strategije za preprečevanje slabega ravnanja (glej CPT/Inf (96) 18, odstavek 15). Slovenske oblasti so v svojih odgovorih na to poročilo in na začetku našega obiska leta 2001 priskrbele podrobne podatke o izobraževanju policistov o človekovih pravicah.

Podatki, ki jih je prejel Odbor, kažejo, da sedanji učni načrt za podmladek policije upošteva novi pristop, ki skuša povezati teoretične tečaje o človekovih pravicah s praktičnim usposabljanjem pri obvladovanju izredno nevarnih razmer (kot so prijetje in zasliševanje osumljencev) kakor tudi s posebnim izobraževanjem na področju psihologije in razvoja sposobnosti medosebnega komuniciranja. Vendar pa trenutno kaže, da se že zaposleni policisti ne udeležujejo tekočega sistematičnega usposabljanja, utemeljenega na tem novem pristopu. **Odbor priporoča, da se ta vrzel zapolni.**

Poleg tega je očitno, da neprestano izpostavljanje visoko stresnim ali nasilnim okoliščinam lahko sproži psihološke odzive in nesorazmerno vedenje. **Odbor bi želel biti obveščen o vseh preventivnih ukrepih, sprejetih za zagotovitev podpore policistom, izpostavljenim takšnim okoliščinam.**

16. Kot smo zapisali že v poročilu o prvem obisku (glej odstavek 16 CPT/Inf (96) 18), je drugo učinkovito sredstvo za preprečevanje slabega ravnanja policistov to, da pristojni organi skrbno preverijo vse pritožbe glede takšnega ravnanja in, kjer je ustrezno, ustrezno kaznujejo. To bo imelo zelo močan odvračilen učinek na policiste, ki se nagibajo k slabemu ravnanju s pridržanimi osebami.

V zvezi s tem Odbor pozdravlja dejstvo, da je treba po razdelku 157 ZKP osumljence kaznivega dejanja pripeljati pred preiskovalnega sodnika, ki mora odločiti, ali se uporabi preventivni ukrep pripora ali ne. To bo osebi, s katero se je slabo ravnalo, zagotovilo priložnost, da pravočasno vloži pritožbo. Poleg tega bo sodnik lahko pravočasno ukrepal, če bodo drugi znaki (npr. vidne poškodbe, splošni izgled ali vedenje osebe) kazali na to, da je morda prišlo do slabega ravnanja. V zvezi s tem **Odbor priporoča, da kadar koli osumljenci kaznivega dejanja, pripeljeni pred sodnika, na koncu policijskega pripora izjavijo, da je policija z njimi grdo ravnala, sodnik te izjave zapiše, odredi takojšnjo sodno medicinsko preiskavo in sprejme potrebne ukrepe, da zagotovi ustrezno preiskavo teh izjav. Takšen postopek je treba uporabiti ne glede na to, ali ima zadevna oseba vidne zunanje poškodbe ali ne. Poleg tega bi moral sodnik, tudi če ne dobi izrecnih izjav o slabem ravnanju, zahtevati sodno medicinsko preiskavo vedno, kadar iz drugih razlogov lahko domneva, da je bila predenj pripeljana oseba lahko žrtev slabega ravnanja.**

17. Med svojim drugim obiskom je delegacija Odbora dobila podrobne podatke o novem postopku obravnavanja pritožb proti policiji, uvedenem leta 2000. Pritožbe proti policiji sedaj preiskujejo posebne policijske enote. Vsaka pritožba, za katero se ugotovi, da vključuje storitev kaznivega dejanja, se predloži pristojnim sodnim organom v nadaljnjo preiskavo. O disciplinskih prekrških policistov razsojajo posebni senati, ki jih sestavljajo predsednik (generalni direktor policije, direktor območne policijske uprave ali oseba, ki jo ta imenuje), predstavnik policijskega

sindikata in član civilne družbe. Delegaciji je bilo rečeno, da tožnik in/ali njegov predstavnik prejmeta dokumentacijo o primeru in imata pravico prisostvovati na zaslišanju primera ter podati svoje stališče.

Uvedba tega postopka nedvomno kaže odločenost slovenskih oblasti, da zagotovijo "najvišjo raven nepristranskosti pri reševanju pritožb"². Da pa bo postopek reševanja pritožb res učinkovit, mora biti po mnenju Odbora neodvisen in nepristranski, za kar je tudi treba poskrbeti. V zvezi s tem je Odbor z zanimanjem opazil, da je bila delovni skupini, ustanovljeni v okviru Ministrstva za notranje zadeve, pred nedavnim zaupana naloga pripraviti predloge za prenos mehanizma za reševanje pritožb proti policiji izven policije. **O tem projektu bi Odbor želel dobiti še dodatne podatke kakor tudi o časovnem razporedu, v okviru katerega bi se to dalo izvesti.**

18. Po podatkih slovenskih oblasti je bilo v letu 1999 zabeleženih 176 pritožb glede prekomerne uporabe sile (lisice, gumijevke, plin, fizična sila itd.) s strani policistov, v letu 2000 pa 222. Od teh je bilo 5,1 % oziroma 11,7 % upoštevano kot upravičenih.

Odbor bi od slovenskih oblasti za leto 2001 in prvo polovico leta 2002 želel dobiti naslednje podatke:

- **število in vrste pritožb proti slabemu ravnanju, vloženih proti policistom, ter število kazenskih /disciplinskih postopkov, uvedenih kot odgovor nanje;**
- **poročilo o kazenskih/disciplinskih sankcijah, sprejetih po pritožbah proti slabemu ravnanju policije.**

3. Razmere pridržanja

a. uvod

19. Odbor bi rad opozoril na razmere pridržanja, ki bi jih bilo treba nuditi osebam v policijskem priporu.

Vse celice bi morale biti čiste in ustrezne velikosti glede na število oseb, ki so v njih nastanjene, imeti bi morale ustrezno razsvetljavo (pri kateri je mogoče brati, v času spanja izključena) ter prezračevanje. Še bolj zaželeno je, da bi imele dostop do naravne svetlobe. Poleg tega bi morale biti celice opremljene s sredstvom za počitek (pritrjen stol ali klop), osebam, ki morajo ostati v priporu čez noč, pa bi bilo treba zagotoviti čisto žimnico in čiste rjuhe.

² "Poročilo o delu policije za leto 2000", str. 46.

Osebam v policijskem priporu bi bilo treba omogočiti opravljanje naravnih potreb v čistih in dostojnih razmerah ter jim nuditi ustrezne možnosti za umivanje. Imeti bi morale neposreden dostop do pitne vode, ob primernem času pa bi morale dobivati hrano, vključno vsaj z enim popolnim obrokom dnevno (t.j. nekaj izdatnejšega, kot je sendvič). Osebam, ki so priprte 24 ur ali več, bi bilo treba po možnosti vsak dan omogočiti eno uro vadbe na prostem.

20. Po Normativih za gradnjo, sanacijo in vzdrževanje priporov, ki jih je izdal minister za notranje zadeve marca 2000, so vse policijske ustanove (razen tistih za tuje državljane) razdeljene v dve skupini: manjšepolicijske postaje, ki osebe lahko pridržijo do 12 ur (in so načeloma neprimerne za pridržanje čez noč), ter policijske pripore, kjer se osebe lahko pridržijo do 48 ur. Zadnje so namenjene za nudenje boljših pogojev pripora, vključno z rednim zagotavljanjem hrane in možnostjo za vadbo na prostem. Poleg tega bi morale celice v teh objektih zagotavljati vsaj 6 m² življenjskega prostora na pripornika, imeti bi morale prostor za spanje, mizo in stol, v njih priprte osebe pa bi morale dobiti vso posteljino.

Sprejetje teh normativov je korak naprej v pravi smeri. Vendar pa so slovenske oblasti priznale, da so bili zaradi proračunskih omejitev normativi v celoti upoštevani samo pri na novo zgrajenih policijskih ustanovah. Poleg tega so se manjše policijske postaje dejansko občasno še vedno uporabljale za pridržanje, ki je presegalo 12 ur, vključno s pridržanji čez noč. **Odbor slovenski vladi priporoča, da nadaljuje s prizadevanji za zagotovitev izvajanja Normativov za gradnjo, sanacijo in vzdrževanje priporov v celoti.**

21. Kot smo že navedli, lahko policija tuje državljane, pridržane po zakonodaji o tujcih, pridržijo do šest mesecev, v posebnih primerih pa celo dlje. Takšen čas pridržanja zahteva materialno okolje, ki je boljše od opisanega v odstavku 19, kakor tudi ustrezen program dejavnosti.

b. policijske postaje in policijski pripori

22. Razmere pridržanja na obiskanih policijskih postajah bi na splošno lahko opisali kot sprejemljive za pridržanje, ki ne traja več kot 12 ur. Manjše celice, ki si jih je ogledala delegacija, so merile od 6 m² do 13,5 m² in so imele lesene podstavke ali klopi, delno zakrita azijska stranišča in sistem za klic. Nekatere policijske postaje so imele tudi velike (20 m² - 25 m²) celice za pridržanje, opremljene s klopmi. Skoraj vse površine za pridržanje so bile čiste in dobro vzdrževane.

Komaj katera celica je imela dostop do naravne svetlobe, umetna svetloba pa je bila slaba v Celju, Ilirski Bistrici, na Viču v Ljubljani, Ptujju in Rogaški Slatini. V Celju in za Bežigradom v Ljubljani je bilo prezračevanje neustrezno. Poleg tega je bila raven čistoče v celicah na Viču v Ljubljani nezadovoljiva, tiste, ki smo jih videli v Ilirski Bistrici, pa so bile zelo umazane. **Odbor priporoča, da se te pomanjkljivosti odpravijo.**

23. Velika večina obiskanih policijskih postaj je bila neprimerna za pridržanje velikih skupin ljudi hkrati. Kljub temu je naša delegacija na Viču v Ljubljani videla skupino 20 iraških Kurdov, ki so v Slovenijo vstopili ilegalno in so jih pridržali v dveh celicah, ki sta merili kakšnih 13 m², kjer so čakali na prevoz v objekt za pridržanje tujih državljanov. Policisti so delegaciji povedali, da so zadevne osebe prispele pred kakšno uro in da bodo v takšnih razmerah verjetno preživele še nekaj ur. Pregled evidence pridržanih oseb na več policijskih postajah je razkril, da ni bilo nič nenavadnega, če so na policijskih postajah pridržali velike skupine tujih državljanov (občasno do 64 oseb), vključno tudi čez noč. Očitno je, da morajo policisti, ki se znajdejo v takšnem položaju, te osebe namestiti v vsak razpoložljiv prostor, vključno z veliko telovadnico, kot je bil to primer v Novem mestu, in podzemno garažo za policijska vozila (v Ljubljani-Polju). **Odbor je prepričan, da si bodo slovenske oblasti prizadevale poiskati rešitve, ki bodo omogočile preprečitev takšnih primerov v prihodnje.**

24. Glede obiskanih policijskih priporov lahko navedemo, da so bili za daljši čas pridržanja (vključno pridržanje čez noč) dejansko bolj opremljeni kot policijske postaje, čeprav so bile nekatere od celic, ki smo jih videli, dokaj majhne (na primer 5,5 m² v Mariboru I). Opremo celic je sestavljal pograd ali podstavek za spanje s posteljnino, delno pregrajeni sanitarni dodatek in sistem za poziv. Glede razsvetljave in prezračevanja smo najboljše razmere opazili v priporu v Celju, kjer imajo celice dober dostop do naravne svetlobe ter ustrezno umetno razsvetljavo in prezračevanje. Vendar pa to ne velja za pripora v Ljubljani na Povšetovi in v Mariboru I, kjer je bil dostop do naravne svetlobe slab ali pa ga sploh ni bilo, umetna razsvetljava in prezračevanje pa sta bila nezadovoljiva. V vseh policijskih priporih so imeli ustrezno ureditev glede zagotavljanja hrane in vadbe na prostem.

Odbor pozdravlja na splošno pozitivne ugotovitve glede materialnih razmer v policijskih priporih, vendar **slovensko vlado poziva, da izboljša razsvetljavo in prezračevanje v celicah priporov v Ljubljani na Povšetovi in Mariboru I.**

c. objekti za pridržanje tujih državljanov, ki čakajo na izgon

25. Pravno gledano je v Sloveniji samo en policijski objekt za pridržanje tujcev, ki čakajo na izgon (člen 56 *in nasl.* Zakona o tujcih, ki se nanašajo na "Center za tujce"). Dejansko je uprava centra v Ljubljani (COT) odgovorna tudi za druge podobne zmogljivosti v Postojni, Prosenjakovcih in Vidoncih. Te zmogljivosti veljajo za oddelke ljubljanskega centra.

26. **Center za tujce (COT) v Ljubljani** je bil odprt 1. januarja 2000. Svoje prostore ima v središču Ljubljane v sedemnadstropni stavbi, ki se je prvotno uporabljala kot hotel. V prostorih je tudi Slovenski azilni center (za iskalce azila, ki jim ni bila odvzeta prostost), s katerim ima COT nekatere skupne prostore (sprejemno prehodni prostor, zdravstveno službo, pralnico, kuhinjo in menzo).

Medtem ko uradno sprejme 70 oseb, je bilo v glavnem bivalnem delu COT med obiskom delegacije Odbora nastanjenih 42 oseb, ki so spadale k tako imenovani "občutljivi skupini" pridržanih tujih državljanov (družine, ženske, mladoletniki brez spremstva, starejše in duševno bolne osebe). Vendar evidenca potrjuje, da se v njem navadno zadržuje večje število.³ Povprečni čas bivanja v centru je znašal 10 dni, čeprav so nekateri njegovi stanovalci v njem ostali več mesecev.

Omeniti je treba tudi sprejemno prehodni prostor (ki je bil osrednji prostor za vse tuje državljane, pridržane v Sloveniji, razen za tiste, pridržane v Prosenjakovcih), ki je v isti stavbi. V povprečju so vanj sprejemali 20 do 40 oseb dnevno⁴. Prvi dan našega obiska je bilo v teh kletnih prostorih 26 oseb (23 odraslih moških, ena ženska in dva mladoletnika).

27. Oddelek strožjega policijskega nadzora (OSPN) v Postojni je bil odprt konec leta 2000. Namenjen je predvsem za nastanitev odraslih moških, ki veljajo za nevarne, da bodo pobegnili ali se upirali izgonu. Občasno se uporablja tudi za nastanitev žensk in mladoletnikov, zlasti če zaprosijo, da se jih nastani skupaj z osebo, ki je tam pridržana in s katero so v tesni zvezi. Center je v bližini Postojne, približno 50 km iz Ljubljane v podeželskem in povsem osamljenem okolju. Zaseda prostore bivše vojašnice, zgrajene v 80-tih letih prejšnjega stoletja. Ob zmogljivosti 150 oseb je bilo na OSPN na dan obiska delegacije nastanjenih 45 odraslih moških. Povprečni čas bivanja v centru je znašal 7 dni, vendar pa so nekateri njegovi stanovalci v njem preživeli do dva meseca.

28. Med obiskom so bile materialne razmere v *glavnem bivalnem delu COT v Ljubljani* na splošno sprejemljive, čeprav je bilo iz ustrezne evidence razvidno, da je bilo preveliko število stanovalcev v zadnjem času bolj pravilo kot izjema. Sobe stanovalcev so merile približno 12 m², v njih pa so bile nastanjene tri do štiri osebe. Vendar so imele ležišča za šest oseb. Takšna stopnja zasedenosti bi bila za sobe omenjene velikosti zelo visoka, tudi ob upoštevanju dejstva, da se jih je uporabljalo samo za spanje. Druga oprema v sobah je zajemala omare, police ali omarice in umivalnike. Štiri sobe, namenjene mladoletnikom brez spremstva, so bile enako velike. V vsaki sta bili samo dve postelji, imeli pa sta dodatno pohištvo (pisalno mizo in stol). Vse sobe so imele ustrezen vir naravne svetlobe, umetno razsvetljavo in prezračevanje, bile so čiste in prijetno okrašene. Sobe in njihova oprema so bile dobro vzdrževane. Stanovalce so oskrbovali s toaletnimi potrebščinami in proizvodi za čiščenje sob. Poleg tega so bili skupni sanitarni prostori (vključno s prhami), do katerih so imeli stanovalci neomejen dostop, zelo visokega standarda.

Nasprotno pa materialne razmere v največji kletni sobi *sprejemno prehodnega prostora*, kjer so bili nastanjeni odrasli moški, niso bile sprejemljive. Na dan obiska se je na približno 26 m² stiskalo več kot 20 oseb, večina od njih je prispela noč pred tem. Takšna stopnja zasedenosti je daleč prevelika. Poleg tega so noč prespali na tankih žimnicah ali rjuhah, pogrnenih neposredno

³ Na primer, 19. septembra 2001, to je dan pred obiskom delegacije, je bilo v njem 92 oseb.

⁴ Število je bilo včasih tudi dosti višje. Na primer, 31. avgusta 2001 zjutraj je bilo v sprejemno prehodnem prostoru COT nastanjeno 67 oseb.

na betonska tla. Odbor z zadovoljstvom ugotavlja, da je slovenska vlada v svojem pismu z dne 10. decembra 2001 sporočila, da je nabavila dovolj postelj in posteljnine "za vse, ki bodo v tem objektu ostali čez noč".

Sprejemni/prehodni prostor je zajemal tudi sobo, ki se je uporabljala za namestitev družin, žensk in mladoletnikov. V njej so bile boljše materialne razmere. Soba je merila približno 27 m² in je imela 6 ležišč s posteljnino.

Obe sobi sta imeli ustrezen dostop do naravne svetlobe in umetno razsvetljavo. Prezračevanje v sobi za moške pa je bilo slabo. Vsaka soba je imela sanitarije (vključno s tušem), do katerih je bil možen dostop ob vsakem času. Vendar pa odrasli moški niso prejeli nobenih toaletnih potrebščin.

29. Materialne razmere **na OSPN v Postojni** so bile izredno nezadovoljive. Na splošno smo dobili vtis mračnega, zaporu podobnega okolja. Sobe, ki so merile med 12 m² in 100 m², niso imele nobene druge opreme razen postelj (s posteljnino) in nobenih okraskov. Treba je tudi povedati, da stanovalci v sobah niso smeli obdržati nobenih osebnih predmetov in da so imeli omejen dostop do svoje prtljage. Glede možne stopnje zasedenosti naj povemo, da je število ležišč kazalo na to, da bi bivalni prostor na stanovalca lahko znašal komaj 2 m². Ob tem naj povemo, da so bile sobe dobro razsvetljene in prezračene ter na splošno čiste.

Tako kot v glavnem bivalnem delu v Ljubljani so stanovalci prejeli dovolj toaletnih potrebščin in izdelkov za čiščenje sob. Na drugi strani je bilo število skupnih stranišč (6) in umivalnikov (3) očitno nezadostno za možno število stanovalcev. Poleg tega prostor za tuširanje (velika soba z več tuši in brez ene kabine) še zdaleč ni bil popoln, zlasti kar se zasebnosti tiče.

30. V obeh centrih je delegacija slišala pritožbe stanovalcev glede hrane, zlasti glede premajhne količine jutranjih in večernih obrokov. Več stanovalcev, zlasti v Postojni, je izjavilo, da ne upoštevajo njihovih posebnih dietnih zahtev, čeprav je osebje delegaciji povedalo, da postreženi obroki nikoli ne vključujejo svinjine. Iz podatkov, ki jih je zbrala delegacija, je bilo očitno, da se je uprava dejansko trudila zagotoviti dodatno hrano za otroke ter za nosečnice in doječe matere.

31. Glede režima naj povemo, da so se stanovalci v obeh centrih lahko podnevi prosto gibali znotraj nastanitvenih površin. Vadba na prostem (do 2 uri dnevno) pa je bila na voljo samo v Postojni. V COT v Ljubljani za redno vadbo na prostem ni bilo poskrbljeno, razen za mladoletnike, ki so jih člani nevladne organizacije dvakrat tedensko peljali na igrišče. Tako je masa odraslih stanovalcev (z izjemo približno tretjine od njih, ki je imela dovoljenje za izhod podnevi) ves svoj čas preživljala v prostorih centra. Ob koncu svojega obiska je delegacija zaprosila slovensko vlado, naj sprejme nujne ukrepe, da zagotovi vsem stanovalcem COT v Ljubljani možnost vsaj enourne vadbe na prostem dnevno. Odbor z veseljem ugotavlja, da je slovenska vlada v pismu z dne 10. decembra 2001 potrdila, da je poskrbela za to.

Ponudba športnih dejavnosti je bila v obeh centrih zelo omejena in delegacija je v zvezi s tem slišala več pritožb, zlasti mlajših stanovalcev. Glede drugih organiziranih dejavnosti je v Ljubljani na delegacijo naredila vtis izbira organiziranih dejavnosti (debatni krožki in tečaji slovenskega jezika za odrasle, igre, osnovnošolsko izobraževanje, glasba, ples, risanje, učenje "lepega vedenja" in higijene za mladoletnike), ki jih izvajajo osebje in člani zunanje skupnosti. Stanovalci si čas lahko krajšajo tudi z gledanjem televizije, branjem časopisov, revij in knjig kakor tudi igranjem namiznih iger v manjši sobi za dejavnosti. Čeprav plačano delo ni bilo na voljo, je bilo nekaterim stanovalcem dovoljeno opravljati manjša dela (čiščenje, tekoča popravila), v zameno pa so dobili cigarete ali sladkarije. Razmere v Postojni so manj ugodne. Dostop do skromno opremljenega skupnega prostora (televizijski in radijski sprejemnik, mize in klopi, nekatere namizne igre, karte, zelo skromno število starih knjig) je bil mogoč tri ure na dan. Mnogi stanovalci so povedali, da jim je bil dostop do skupnega prostora (kakor tudi do vadbe na prostem) odobren nekaj dni pred obiskom delegacije.

Na koncu svojega obiska je delegacija ugotovila, da bi bilo treba izbiro dejavnosti, ki so na voljo tujim državljanom v obeh centrih, povečati. V svojem pismu z dne 10. decembra 2001 je slovenska vlada Odbor obvestila o različnih ukrepih, ki jih je sprejela ali predvidela, da bi odpravila zaskrbljenost Odbora glede tega območja. Očitno so posebno pozornost namenili centru v Postojni: med drugim so razširili izbor športnih dejavnosti, po načrtih pa naj bi s 1. januarjem 2002 pritegnili v svojo organizacijo študente telesne vzgoje. Poleg tega predstavniki nevladnih organizacij obiskujejo center štirikrat tedensko in skrbijo za pestro izbiro dodatnih dejavnosti, podobnih tistim, ki so na voljo v centru v Ljubljani. Odbor pozdravlja te pobude.

32. Glede stikov z zunanjim svetom lahko navedemo, da so stanovalci v obeh centrih lahko sprejemali obiske vsak delovni dan med 2.30 in 4.00 popoldne. Za obiske nevladnih organizacij in odvetnikov ni bilo časovnih omejitev. Vendar so bili obiski v Postojni zaradi sorazmerno velike oddaljenosti od Ljubljane in drugih mest očitno izredno redki. Stanovalci so po prihodu imeli pravico do enega brezplačnega telefonskega pogovora, nato pa so imeli neomejen dostop do telefonskih aparatov na kovance. V zvezi s tem se je v Postojni več stanovalcev pritožilo, da jim je bil dovoljen samo zelo kratek telefonski pogovor (2-3 minute). Glede dopisovanja pa ni bilo omejitev. Tuji državljani brez sredstev so lahko dobili papir za pisanje, kuverte in znamke pri socialni službi.

33. V zvezi z obveščanjem navajamo, da je ob prihodu vsak stanovalec dobil brošuro s povzetkom notranjih predpisov centra (hišni red) kakor tudi osnovne podatke o veljavni zakonodaji in naslovih ustreznih mednarodnih in nevladnih organizacij. Brošura je bila na voljo v več jezikih.⁵ V nastanitvenih prostorih so si stanovalci lahko ogledali sezname odvetnikov, na katere bi se lahko obrnili. Tako bi v tem pogledu razmere lahko označili kot na splošno zadovoljive. Vendar pa je delegacija slišala nekaj pripomb tujih državljanov, zlasti v Postojni, ker niso dobili podatkov o tem, v kateri fazi je trenutno z njimi povezan postopek in koliko časa bodo verjetno ostali v centru.

⁵ Arabski, albanski, bolgarski, angleški, francoski, nemški, mandarinski, romunski, ruski, srbsko-hrvaški, španski in turški.

34. Glede zdravstvenega osebja navajamo, da so objekt v Ljubljani in Postojni obiskovali trije splošni zdravniki z nepolnim delovnim časom. Ordinacije so imeli petkrat na teden v Ljubljani in enkrat ali dvakrat na teden v Postojni. Medicinsko osebje je sestavljalo pet redno zaposlenih medicinskih sester in "medicinski tehnik" (medicinski pomočnik). V Ljubljani sta podnevi delali dve sestri, v Postojni pa ena (včasih dve). V Ljubljani je bil v službi ponoči samo medicinski tehnik, v Postojni pa zdravstveno osebje ponoči ni bilo prisotno.

V COT v Ljubljani so vse na novo prispelle tuje državljane zdravniško pregledali (preverili so njihovo zdravstveno stanje glede TB, spolno prenosljivih bolezni in garij). Pregled sta opravila medicinska sestra in – kadar je bil prisoten– zdravnik v 24 urah po sprejemu. V nujnih primerih ali kadar je bilo treba dobiti diagnozo ali zdravljenje specialista (vključno z zobozdravstvenim varstvom), sta bila centra odvisna od splošnih zunanjih zdravstvenih služb in lokalnih bolnišnic/zdravnikov, kar pa na videz v praksi ni pomenilo kakšne posebne težave. Tudi kar se tiče prostorov zdravstvene službe (ordinacije in izolirnice), so bile razmere videti povsem zadovoljive.

Če povzamemo, delegacija je o zdravstveni službi v COT v Ljubljani dobila na splošno ugoden vtis. Nasprotno pa delovni čas splošnih zdravnikov in medicinskega osebja na OSPN v Postojni ne bi mogli oceniti kot zadovoljivega. Objektu s takšno zmogljivostjo in takšnim profilom stanovalcev bi bilo prav gotovo v korist, če bi bil ponoči prisoten član klinično usposobljenega osebja (najbolje medicinska sestra).

35. Odbor je zaskrbljen glede zagotavljanja psihološke in psihiatrične podpore v obiskanih centrih. Samo COT v Ljubljani ima zaposlenega psihologa, katerega delovni čas pa ne moremo šteti za zadostnega za zadovoljevanje potreb stanovalcev. V Postojni je delegacijo prizadelo pogosto pojavljanje gladovnih stavk (imajo do tri primere na mesec), poskusov samomorov ter samopoškodb, kar je bilo očitno znamenje velike stiske med stanovalci. To so potrdili pogovori z več stanovalci, ki so imeli psihološke težave (strah, potrtnost, težave z nespečnostjo itd.) ali pa so kazali psihiatrične simptome. Zadevnim osebam posvetovanje s specialistom in njegova pomoč nista bila dostopna in so bili odvisni od pomoči medicinskih sester ali - redkeje - od splošnega zdravnika.

Med zaključnimi razgovori s slovensko vlado je delegacija izpostavila, da bi bilo treba vprašanje psihološkega/psihiatričnega varstva na OSPN v Postojni obravnavati kot prednostno zadevo. V svojem pismu z dne 10. decembra 2001 je slovenska vlada Odbor obvestila o ukrepih, ki jih je predvidela za rešitev tega vprašanja (t.j. zagotavljanje psihološke in psihiatrične pomoči s pomočjo nevladnih organizacij in prostovoljcev, ustrezno usposabljanje zdravstvenega osebja itd.).

36. Osebje centrov je obsegalo uniformirane policiste, ki so delali kot varnostniki in kot socialni delavci in vzgojitelji. Številna delovna mesta so bila nezasedena. Od skupno 100 delovnih mest

za varnostno osebje jih je bilo med našim obiskom nezasedenih 47. Nezasedeno je bilo tudi eno delovno mesto za socialnega delavca (izmed petih) in dve za vzgojitelje. Po mnenju vodje obeh centrov so bile to zelo nezadovoljive razmere, ki jih je le delno blažila pomoč prostovoljcev in članov nevladnih organizacij.⁶ V zvezi s tem naj povemo, da je delegacija slišala več pritožb stanovalcev v Postojni, da so socialni delavci preobremenjeni s svojim delom in ne morejo pravočasno izpolniti njihovih prošenj za pomoč in podporo.

Osebje centrov za prebežnike ima posebno težavno nalogo. Zato Odbor poudarja velik pomen skrbne izbire osebja v takšnih centrih in njegovega ustreznega usposabljanja. Poleg dobro razvitih sposobnosti medosebnega komuniciranja bi morale to osebje dobro poznati različne kulture pridržanih oseb in vsaj nekateri od njih bi morali imeti ustrezno jezikovno znanje. Naučiti bi jih bilo treba prepoznavati možne znake stresnega odzivanja, ki jih kažejo pridržane osebe (po poškodbah, zaradi družbeno-kulturnih sprememb itd.), in ustrezno ukrepati.

V zvezi s tem je bil Odbor obveščen, da policijsko osebje, dodeljeno COT v Ljubljani in OSPN v Postojni, pred prevzemom svojih dolžnosti ni bilo deležno nobenega posebnega usposabljanja. Uprava centrov si je prizadevala za organiziranje tečajev usposabljanja ob delu za varnostnike in drugo osebje, vključno o zgoraj omenjenih zadevah. Vendar je bilo očitno, da bo treba vložiti še veliko naporov. Zlasti v centru v Postojni je bila za vzdušje značilna visoka stopnja medsebojnega nezaupanja ter nizka stopnja besednega komuniciranja med varnostniki in tujimi državljani. Razen tega je bilo zaradi jezikovnih ovir težje vzpostaviti stike med osebjem in stanovalci, zlasti tistimi iz Azije. Čeprav so določeni člani osebja govorili nekaj tujih jezikov (angleško, francosko, nemško, italijansko in špansko), so bile pri mnogih stanovalcih težave pri sporazumevanju vir napetosti in medsebojnih razočaranj.

* * *

37. Odbor slovenskim oblastem priporoča naslednje:

- odpravo pomanjkljivosti glede materialnih pogojev v COT v Ljubljani in OSPN v Postojni, na katere smo opozorili v odstavkih 28 in 29; sprejeti je treba nujne ukrepe za odpravo prenatrpanosti v sobi za odrasle moške sprejemno prehodnega prostora COT v Ljubljani;**
- stanovalcem v obeh centrih zagotoviti zadostne količine hrane in upoštevati posebne dietne zahteve stanovalcev;**
- poiskati načine za nadaljnje izboljšanje stikov stanovalcev z zunanjim svetom, zlasti na OSPN v Postojni;**

---

⁶ Na primer, prvi dan obiska delegacije je pri organiziranju dejavnosti v COT v Ljubljani sodelovalo 10 prostovoljcev/članov nevladnih organizacij.

- vložiti dodatne napore, da bodo stanovalci ustrezno obveščeni o vrsti in fazi postopka, ki poteka v njihovem primeru;
- podaljšati delovni čas splošnih zdravnikov in medicinskega osebja na OSPN v Postojni; treba bi bilo tudi razmisliti o prisotnosti klinično usposobljenega člana osebja (najbolje medicinske sestre) ponoči;
- v obeh centrih zagotoviti ustrezno psihološko / psihiatrično pomoč; zlasti OSPN v Postojni bi moral redno obiskovati psihiater in/ali psiholog;
- v obeh centrih zapolniti vsa prosta delovna mesta in nadaljevati s prizadevanji za razvoj usposabljanja osebja v smislu pripomb iz odstavka 36.

4. Zaščita pred slabim ravnanjem z osebami, ki jim je bila odvzeta prostost

38. V poročilu o svojem obisku leta 1995 je Odbor navedel številna priporočila in pripombe glede zaščitnih ukrepov za osebe, ki jih je pridržala policija (prijava pridržanja, dostopnost odvetnika, dostopnost zdravnika, obveščanje o pravicah itd.). Podatki, zbrani med obiskom leta 2001, kažejo, da bi se razmere na tem področju dale še nekoliko izboljšati.

39. V poročilu o svojem obisku leta 1995 je Odbor *med drugim* priporočil, da mora biti vsaka možnost izjemoma odlašati s prijavo pridržanja jasno omejena, predmet ustreznih zaščitnih ukrepov (t.j. vsak tak odlog je treba pisno zabeležiti skupaj z razlogi zanj in zaprositi za odobritev višjega uradnika ali javnega tožilca) in časovno strogo omejena. V svojem začasnem odgovoru je slovenska vlada navedla, da bo spremenila obrazec za prijetje, ki ga uporablja policija, tako da bodo v njem navedeni točen čas prijave pripora in vsi razlogi za odlašanje z njo. Obrazci, ki jih je videla delegacija Odbora med obiskom 2001, dejansko predvidevajo, da se ti podatki zabeležijo. Vendar delegacija ni mogla preveriti, ali je kako zamudo s tovrstno prijavo odobril višji policijski uslužbenec ali javni tožilec. **V zvezi s tem bi Odbor želel od slovenskih oblasti dobiti dodatne podatke.**

40. Glede dostopnosti odvetnika navajamo, da je Odbor v poročilu o svojem obisku leta 1995 zaprosil za pojasnitev, ali ta pravica vključuje pravico pridržane osebe do zasebnega pogovora z odvetnikom in prisotnosti odvetnika, medtem ko jo policija zaslišuje. Na uvodnih sestankih z delegacijo na začetku drugega obiska je slovenska vlada na oboje odgovorila pritrdilno. Treba je omeniti, da je velika večina oseb, ki jih je pridržala policija (ali ki so bile pred kratkim v policijskem priporu), s katerimi se je pogovarjala naša delegacija, izjavila, da so se s svojim odvetnikom lahko posvetovali na samem in to brez odlašanja. V nekaj osamljenih primerih pa je delegacija slišala pritožbe, da so se osebe v policijskem priporu s svojim odvetnikom lahko prvič

srečale šele pred preiskovalnim sodnikom. **Odbor bi želel slišati pripombe slovenskih oblasti v zvezi s tem vprašanjem.**

41. Glede dostopnosti zdravnika za osebe, ki jih pridržijo policija lahko navedemo, da se razmere od leta 1995 niso bistveno spremenile (glej odstavek 34 CPT/Inf. (96) 18). Delegacija ni slišala nobenih pripomb glede dostopnosti zdravnikov, vlada pa je povedala, da zdravniški pregledi navadno potekajo brez prisotnosti policistov. Vendar še vedno niso bile sprejete formalno pravne določbe, po katerih bi imela pridržana oseba pravico do zdravnika.

Odbor priporoča sprejem formalnih določb, ki bodo jamčile dostopnost zdravnika. V teh določbah bi bilo treba tudi predvideti:

- da je treba vse zdravniške preglede opraviti brez prisotnosti policistov, razen če zdravnik ne zahteva drugače;

- izvide vseh pregledov in ustrezne izjave pridržane osebe ter svoje ugotovitve zdravnik formalno zabeleži in jih da na voljo pridržani osebi in njenemu odvetniku.

42. V zvezi z obveščanjem o pravicah povejmo, da člen 44 Zakona o policiji predvideva, da je treba osebo, ki jo je prijela policija, takoj obvestiti v jeziku, ki ga razume, da ji ni treba dati nobene izjave, da ima pravico do odvetnika po svoji izbiri in da mora policist na njeno zahtevo obvestiti njene sorodnike o njenem prijettu.

Med obiskom leta 2001 smo opazili, da obrazci za prijete, ki jih uporablja policija, vsebujejo podatke o pravicah pridržane osebe, kot so navedeni v prej omenjenem zakonu. Obrazci, za katere so zadevno osebo prosili, da jih podpiše, so vsebovali tudi opažanja v zvezi z njenim zdravjem in možnimi zdravniškimi pregledi. Na njih ni podatkov o pravici osebe do dostopnosti zdravnika. Vendar je bila delegacija obveščena, da se bodo s 1. oktobrom 2001 začeli uporabljati novi obrazci, na katerih bo izrecno navedena takšna pravica. **Odbor bi želel prejeti potrditev, da so bili novi obrazci do zdaj že uvedeni.**

43. V poročilu o svojem obisku leta 1995 je Odbor priporočil, da bi se osebam, ki jih pridržijo policija, na začetku njihovega pripora sistematično dajalo obrazce, ki bi bili na voljo v ustrezno izbranih jezikih in na katerih bi bile jasno navedene pravice pridržanih oseb.

V zvezi s tem Odbor z zadovoljstvom ugotavlja, da je delegacija na večini obiskanih policijskih postaj videla informativne liste v več jezikih, na katerih so bile navedene pravice, opisane v Zakonu o policiji. Ti listi so bili razstavljeni v območjih za pridržanje in so bili na voljo osebam ob njihovem prihodu v policijsko ustanovo.

44. Odbor je v poročilu o svojem obisku leta 1995 slovenski vladi priporočil, da pripravi kodeks ravnanja med zasliševanjem (glej odstavek 39 CPZ/Inf. (96) 18), ki bi dopolnil ustrezna pravila, zajeta v Kazenskem zakoniku in v Zakoniku o kazenskem postopku (ZKP). Kot je Odbor poudaril, bi takšen kodeks ravnanja okrepil znanje, pridobljeno med strokovnim usposabljanjem.

Slovenske oblasti so v svojem odgovoru navedle, da bodo za policiste pripravile praktične smernice v zvezi s tem vprašanjem "čim prej bo mogoče". Med svojim drugim obiskom je bila delegacija obveščena, da takšne smernice še niso bile sprejete, ker po veljavni zakonodaji podatki, ki jih zbere policija med zaslišanji, nimajo dokazne vrednosti na sodišču. Odbor meni, da to ni tehten razlog, da se ne uvede kodeks ravnanja med policijskimi zasliševanji. **Odbor ponavlja svoje priporočilo, da se pripravi takšen kodeks obnašanja.**

45. Delegacija je ugotovila, da na nekaterih policijskih postajah (npr. Ljubljana-Vič in Murska Sobota) niso ustrezno vodili evidence o pridržanih osebah, čas prihoda in izpustitve ali premestitve ni bil vedno naveden, pogosti pa so bili popravki ali dodatki. **Odbor priporoča, da se sprejmejo ustrezni ukrepi za odpravo teh pomanjkljivosti.**

B. Zaporniške ustanove

1. Uvodne pripombe

46. Drugi redni obisk Odbora v Sloveniji je zajemal obiske v treh zaporniških ustanovah: za Dob in ljubljanske zapore je bil to drugi obisk, medtem ko so mariborske zapore obiskali prvič.

47. V splošnem opis **zapura Dob**, naveden v poročilu o obisku iz leta 1995, ostaja v veljavi (glej CPT/Inf (96) 18, točke 47 in od 61 do 64). Od takrat se je uradna zmogljivost ustanove v skladu z novimi predpisi (glej točko 49) zmanjšala od 450 na 289 mest. Na prvi dan obiska je bilo v zaporu 379 moških zapornikov, obsojenih na kazni od 1,5 do 20 let (s povprečno kaznijo 6 let). Tako kot leta 1995 delegacija tudi sedaj ni obiskala zunanjih odprtih in polodprtih enot ustanove, v katerih je nastanjenih 48 zapornikov.

Kar zadeva **ljubljske zapore**, se Odbor sklicuje na opis te ustanove, naveden v poročilu o njegovem zadnjem obisku (glej CPT/Inf (96), točke 48 in od 65 do 67). Kot v Dobu se je tudi tu zmanjšala uradna zmogljivost ustanove (z 200 na 128 mest). V času obiska leta 2001 je bilo v zaporu nastanjenih 210 moških zapornikov, kar je vključevalo 99 oseb v preiskovalnem zaporu, 93 obsojencev (na največ 1,5 leta) in 18 oseb na služenju zaporne kazni zaradi prekrškov ("upravni pripor"). S 164 % stopnjo zasedenosti so ljubljanski zapori najbolj zasedena kazenska ustanova v Sloveniji.

Mariborski zapori, kot tretji največji zapor v državi, so začeli delovati pred približno 100 leti in so v središču mesta, tik ob sodišču. Jetniška populacija v ustanovi je zelo podobna kot v ljubljanskih zaporih, saj obsega tako obsojence kot osebe v preiskovalnem zaporu kakor tudi osebe v administrativnem priporu. Ob uradni zmogljivosti 148 jetnikov je bilo 24. septembra 2001 v ustanovi 184 zapornikov (s približno enakim številom oseb v preiskovalnem zaporu in obsojencev, katerim bi morali dodati še nekaj oseb v upravnem priporu), vključno s 7 ženskami in 2 mladoletnima osebama v preiskovalnem zaporu. "Satelitski" oddelki zapora (v Murski Soboti in Rogozi) imajo skupno uradno zmogljivost 76 zapornikov, ob obisku pa je bilo v njih 87 zapornikov. Teh oddelkov delegacija ni obiskala.

48. Od leta 1995 je v veljavi več novih zakonskih in regulativnih instrumentov, ki se nanašajo na slovenski zaporniški sistem. Ti vključujejo nov Zakon o izvrševanju kazenskih ukrepov, sprejet februarja 2000, predpise, ki se nanašajo na izvrševanje (preiskovalnega) pripora in predpise, ki se nanašajo na izvrševanje zapornih kazni in jih je marca 1999 oziroma oktobra 2000 izdalo Ministrstvo za pravosodje. Poleg tega so tik pred obiskom v letu 2001 vse slovenske kazenske ustanove zaključile postopek sprejetja "hišnih redov". Uvedba tega novega zakonskega in regulativnega okvira je pomemben korak k izpolnjevanju mednarodnih standardov na tem področju.

49. Od zadnjega obiska Odbora je slovenska zaporniška populacija narasla za več kot 80 %. Kot je bilo že omenjeno, so se poleg tega uradne zmogljivosti kazenskih ustanov v Sloveniji zmanjšale zaradi novih minimalnih standardov za bivanje zapornikov (to je 9 m² na osebo v sobah za eno osebo in 7 m² v sobah za več oseb)⁷. Vendar številne celice in spalnice, ki jih je med svojih obiskom leta 2001 videla delegacija Odbora, niso izpolnjevale teh standardov.

50. Delegacija Odbora je bila obveščena o različnih ukrepih, uvedenih za reševanje vprašanja prenapoljenosti zaporov. Ti ukrepi vključujejo gradnjo novega zapora v Kopru z uradno zmogljivostjo 112 mest (načrtovan začetek obratovanja je leta 2003). Poleg tega so sodišča ponovno spodbudili, naj večkrat uporabijo možnost pripora pred sodno obravnavo.

Odbor priporoča, naj slovenske oblasti uporabljajo vrsto ukrepov, namenjenih preprečevanju prenapoljenosti zaporov, vključno s politikami omejitve ali uravnavanja števila oseb, poslanih v zapor. V tem smislu naj slovenske oblasti upoštevajo načela in ukrepe, določene v uredbi št. R (99) 22 Odbora ministrov Sveta Evrope, ki se nanašajo na prenapoljenost zaporov in naraščanje zaporniške populacije.⁸

51. Slovenske oblasti še naprej pripisujejo velik pomen zagotavljanju programov dejavnosti za zapornike, vključno z delom, izobraževanjem ter poklicnim izobraževanjem in usposabljanjem,

⁷ Glej člen 27 Predpisov, ki se nanašajo na izvrševanje zapornih kazni.

⁸ Glej uradno domačo stran Odbora ministrov: <http://cm.coe.int/ta/rec/1999/99r22.htm>

kar zahtevajo sedanji zakon in uredbe.⁹ Še zlasti je treba tako obsojencem kakor tudi osebam v preiskovalnem zaporu dati priložnost za delo v skladu z možnostmi ustanove¹⁰. Vendar ugotovitve delegacije med obiskom leta 2001 kažejo, da je še dovolj možnosti za izboljšave na teh področjih.

Delegacija je bila seznanjena s tem, da se po vstopu v kazensko ustanovo za vsakega obsojenega zapornika pripravi individualni okvirni program, ki določa obravnavo in druge dejavnosti, v katerih naj bi sodeloval zadevni jetnik. Program podpišeta zapornik in izobraževalni oddelek zapora.

Odbor je mnenja, da je zagotavljanje sodelovanja zapornikov v katerem koli individualiziranem programu obravnave ali dejavnosti predpogoj za uspešno izvedbo takega programa. Sklenitev pogodbe, ki v tem pogledu določa pravice in dolžnosti uprave in zapornika, je pomemben korak v pravi smeri. Odbor odobrava pristop slovenskih oblasti na tem področju.

Skratka, programi in posegi, ki so na voljo, naj zapornikom dajo možnosti za razmislek o svojem prestopniškem vedenju (to je naučiti jih, da razmislijo o posledicah svojega kriminalnega vedenja za njih same in druge ter da okrepijo samoobvladovanje in samozavedanje ter jim dati možnost, da se vadijo v socialnem vedenju). **Odbor bi želel biti obveščen, ali so takšne možnosti dane v okviru obstoječih programov dejavnosti/obrnave.**

2. Mučenje in druge oblike slabega ravnanja

52. Tako kot leta 1995 delegacija Odbora tudi sedaj ni slišala nobenih izjav o mučenju zapornikov s strani osebja niti ni zbrala nobenih drugih dokazov o takem ravnanju v zaporih, ki so jih obiskali v Sloveniji. V splošnem niso opazili nobenih znakov posebne napetosti med osebjem in jetniki.

Vendar je v **zaporu Dob** delegacija zbrala zdravniške dokaze, ki so pokazali, da je bila pred kratkim v dveh primerih pri nemirnih zapornikih med premeščanjem v oblazinjeno sobo, ki se omenja kot "medicinska celica", uporabljena pretirana fizična sila. En jetnik, ki je bil v tak prostor nameščen tik pred obiskom Odbora, je ob pregledu s strani enega od zdravniških članov delegacije pokazal poškodbe na obeh zapestjih, značilne za pretesno namestitev lisic.

V **ljubljskem zaporu** je bilo mogoče slišati nekaj posameznih izjav o fizičnem trpinčenju s strani osebja (zaušnice, udarci s pestjo in brce), pretežno zaradi verbalnih sporov med jetniki in zaporniškimi osebjem.

⁹ Glej razdelke 16 do 102 Zakona o izvrševanju kazenskih ukrepov

¹⁰ Glej člen 213a (2) Zakona o kazenskem postopku (osebe v preiskovalnem zaporu) in člen 15 (1) Zakona o izvrševanju kazenskih ukrepov (obsojeni zaporniki).

Nazadnje je bila v **mariborskem zaporu** delegacija obveščena o dogodku, v katerega sta bila vključena zaporniški uslužbenec, ki je menda verbalno sramotil in napadal jetnika v času spremstva po prostorih ustanove. Interna preiskava dogodka teh navedb ni potrdila. Vendar je bil po pritožbi, ki jo je vložil jetnikov oče, primer predan pristojnemu tožilcu v nadaljnjo preiskavo.

53. V poročilu o svojem prvem obisku je Odbor poudaril, kako pomembno je, da vodstvo zapora jasno pove, da je trpinčenje jetnikov s strani zaporniškega osebja nesprejemljivo in da bo, če se odkrije, strogo obravnavano (glej CPT/Inf (96) 18, točka 58). **Odbor priporoča, naj slovenske oblasti v tem pogledu ostanejo budne tako na centralni kot na lokalni ravni in naj na zgoraj omenjeno sporočilo v primernih presledkih opozorijo zaporniško osebje.**

Poleg tega bi **Odbor želel biti obveščen o rezultatih preiskave, omenjene v točki 52.**

54. Odbor priznava, da bo zaporniško osebje občasno moralo uporabiti silo za obvladovanje nasilnih in/ali upornih zapornikov, izjemoma pa se bo morda treba zateči k sredstvom fizične prisile. Vendar naj se sila uporabi le kot zadnja možnost, in sicer le, če je nujno potrebno. V smislu informacije, navedene v točki 52, **Odbor priporoča, da se zaporniško osebje v zaporu Dob opomni na te predpise.**

55. Pooblastila Odbora niso omejena na preprečevanje slabega ravnanja, ki ga povzroča zaporniško osebje. Odbor je vedno zaskrbljen tudi takrat, ko odkrije razmere, ki povzročijo zastaševanje in nasilje med zaporniki.

V obiskanih kazenskih ustanovah so tako jetniki kakor tudi osebje navajali, da nasilje med zaporniki ni neobičajen pojav. V tem pogledu je treba omeniti, da se je v zaporu Dob delegacija srečala z nekaj zaporniki, ki so bili izolirani zaradi lastne varnosti.

Odbor si je ustvaril pozitiven vtis glede načina reševanja vprašanja nasilja med jetniki v obiskanih ustanovah. Take dogodke se ob odkritju prijavi vodstvu ustanove, nato pa se ukrepa, da bi raziskali dogodke in zavarovali jetnike, ki so bili žrtve nasilja. Treba je omeniti, da so bili med obiskom v mariborskem zaporu štirje jetniki, ki so domnevno hudo zlorabili sojetnika, v izolaciji zaradi preiskave. Poleg tega v vseh treh ustanovah pripisujejo preprečevanju nasilja med zaporniki očitno veliko prednost, vključno s prepoznavanjem (in prerazporeditvijo) možnih žrtev in verjetnih krivcev.

Odbor spodbuja slovenske oblasti, naj nadaljujejo s svojimi prizadevanji za reševanje vprašanja zastaševanja in nasilja med zaporniki, vključno s primernimi začetnimi in nadaljevalnimi tečaji izobraževanja in usposabljanja za osebje vseh stopenj.

3. Splošne razmere v zaporih

a. ponovni obiski

i. Zapor Dob

56. Kar zadeva materialne razmere, sta v zaporu Dob zapornikom še naprej zagotovljena čistoča in primerno bivanje. Najboljše razmere so bile v oddelku Enote II (ki so ga ob prvem obisku Odbora prenavljali). Po priporočilu iz 63. točke poročila o obisku Odbora iz leta 1995 je v 7 m² velikih celicah sedaj samo po en jetnik. Vendar je imelo več takih celic (iz Enote III) umivalnice, ki niso bile pravilno predeljene.

V nasprotju s tem je bilo ob obisku v 60 m² velikih spalnicah nastanjenih do 14 jetnikov (to je od štiri do šest jetnikov več kot leta 1995). V zvezi s tem je delegacija slišala pritožbe s strani zapornikov, da je za tolikšno število ljudi zmogljivost obstoječih grelcev za vodo nezadostna, zato je čakanje za dostop do umivalnic znotraj celic dolgotrajno.

Odbor priporoča, naj se z upoštevanjem novih minimalnih standardov za bivanje v zaporu (glej točko 49) poskuša zmanjšati stopnjo zasedenosti spalnic v velikosti 60 m². Poleg tega želi Odbor ponovno poudariti, da so manjše bivalne enote za zapornike mnogo bolj zaželeno kot velike, kakršne so spalnice velikosti 60 m² v zaporu Dob.

Odbor tudi priporoča, naj se ukrepa v smislu boljše predelitve sanitarnih objektov v enojnih celicah v enoti III.

57. Tako kot leta 1995 si je delegacija ustvarila splošen pozitiven vtis o programih dejavnosti, ki so na voljo jetnikom v zaporu Dob. Delegacija je ugotovila, da se je obseg izobraževalnih in poklicnih dejavnosti celo nekoliko razširil (zajema področja, kot so osnovnošolsko izobraževanje, tečajji opismenjevanja, učenje jezikov, učenje računalništva, poklicno izobraževanje in usposabljanje ter kuhanje in prehrana). Vendar je povpraševanje preveliko, tako da je bilo treba veliko zapornikov uvrstiti na čakalne sezname. Delegacija je bila seznanjena tudi s tem, da bodo v bližnji prihodnosti začeli s štiriletnim programom tehnične šole. **Odbor bi želel dobiti podrobnejše podatke o tem projektu, vključno s številom jetnikov, katerim je namenjen.**

Glede dela za zapornike vodstvo ustanove očitno ni moglo ohranjati polne zaposlitve, ki je prevladovala leta 1995. Med obiskom leta 2001 je 60 % jetnikov imelo delo¹¹, pretežno v objektu z gasilsko opremo. Po informacijah, ki jih je dobila delegacija, je najmanj 60 zapornikov čakalo na priložnost za delo.

¹¹ Za primerjavo je bila v času obiska povprečna stopnja zaposlenosti zapornikov v Sloveniji približno 27 %.

Številni zaporniki so vključeni v razne umetniške dejavnosti (izdelovanje tapiserij, vezenje, lončarstvo, rezbarstvo, slikanje), organizirajo pa tudi redno predvajanje filmov, koncerte in druge družabne dogodke. Poleg tega zaporniki, tako kot ob prvem obisku, precej časa preživljajo zunaj celic in imajo neomejen dostop do dobro opremljenih skupnih površin. V smislu zgornjih pripomb **Odbor lahko slovenske oblasti le spodbuja k nadaljnjemu razvijanju programov dejavnosti za vse jetnike v zaporu Dob (še zlasti glede dela in izobraževanja).**

58. Zagotovljena je dnevna vadba na prostem do 4 ure, v tem času pa je omogočena vrsta športnih dejavnosti. Vendar ima Odbor ponovno pripombo, dano že po obisku leta 1995, da naj bi bili zunanji vadbene objekti ustanove zaščiteni pred slabim vremenom.

ii. Zapori Ljubljana

59. V primerjavi z letom 1995 so se materialne razmere pripora v ljubljanskem zaporu v določenih pogledih izboljšale (glej točke 65 do 67 CPT/Inf. (96) 18). Ni bilo več nobene opazne razlike v bivalnih razmerah oseb v preiskovalnem zaporu in obsojenih zapornikov. Poleg tega imajo sedaj vse celice popolnoma zaprte sanitarne prizidke.

Vendar je v celotni ustanovi stopnja zasedenosti celic tako kot leta 1995 daleč od zadovoljive. V 18 m² velikih celicah je nastanjenih do šest zapornikov, v 8 m² velikih celicah pa sta navadno po dva zapornika. Pri tej stopnji zasedenosti obe vrsti celic zapornike še naprej utesnjujeta. Zato **Odbor ponavlja svoje priporočilo, da si je treba prizadevati za zmanjšanje števila zapornikov na največ štiri v celicah velikosti 18 m², v 8 m² velike celice pa naj bi nastanili samo po enega zapornika.**

Zaporniške prhe, pralnica, kuhinja in menza so na primerni ravni. Glede teh vprašanj delegacija s strani zapornikov ni slišala nobenih pritožb.

60. Ugotovitve delegacije med obiskom leta 2001 kažejo, da je še veliko možnosti za izboljšave na področju programov dejavnosti, ki so na voljo zapornikom v ljubljanskem zaporu. Kljub prizadevanjem vodstva ima delo le približno tretjina obsojenih zapornikov (v proizvodni enoti ustanove in pri različnih vzdrževalnih zadolžitvah). Izobraževalne dejavnosti za to kategorijo jetnikov so omejene na učenje na daljavo, organizirano poklicno izobraževanje in usposabljanje pa ne obstaja. Pozitivno je, da imajo obsojeni zaporniki poleg redne vadbe na prostem na voljo še vrsto športnih dejavnosti (nogomet, kegljanje, tek, namizni tenis, dostop do sobe z utežmi itd.).

Tako kot ob prvem obisku v ljubljanskem zaporu tudi sedaj nimajo možnosti, da bi osebam v preiskovalnem zaporu dali na voljo kaj podobnega, kot je program dejavnosti. Skoraj nihče nima dela, na voljo pa ni nobenega organiziranega izobraževanja ali poklicnega izobraževanja in usposabljanja. Vendar pa imajo osebe v preiskovalnem zaporu dostop do fitnes sobe (dvakrat tedensko za 45 minutno vadbo), vsakodnevno pa imajo zagotovljeni dve uri vadbe na prostem. Če povzamemo, velika večina oseb v preiskovalnem zaporu preživi do 22 ur dnevno zaprtih v

prenapolnjenih celicah v brezdelju, njihovo glavno razvedrilo pa je gledanje televizije, poslušanje radia ter branje knjig in časopisov.

Odbor priporoča, da slovenske oblasti okrepijo svoja prizadevanja za razvoj programov dejavnosti za jetnike v ljubljanskem zaporu. Ti programi naj bodo namenjeni temu, da se zagotovi, da vsi zaporniki, vključno s tistimi v preiskovalnem zaporu, preživijo primeren del dneva (8 ur ali več) zunaj svojih celic, tako da so zaposleni z raznovrstnimi koristnimi dejavnostmi (delo, izobraževanje, šport, rekreacija/združevanje).

Poleg tega tudi tu velja enaka pripomba kot v točki 58 glede vadbenih objektov na prostem v zaporu Dob.

b. Zapori Maribor

61. Kar zadeva materialne razmere, je velika večina oseb v preiskovalnem zaporu v ustanovi nastanjenih (trije v celici) v celice približne velikosti 9 m². Poleg tega je delegacija obiskala celico (št. 25), ki meri približno 32 m², v njej pa je nastanjenih 18 zapornikov, ki so priprti zaradi prekrškov (gl. točko 62 spodaj). Življenjski prostor, ki je na voljo obsojenim zapornikom, je v splošnem večji (na primer 4 sojetniki v celici velikosti 20 m², 5 v 31 m² in 6 v 35 m² veliki celici).

Vsaka celica ima sanitarni prizidek s straniščem in umivalnikom. Vendar je v 9 m² velikih celicah predeljen samo z zaveso (polna pregrada je zagotovljena v večjih celicah). Celice so primerno čiste, dobro osvetljene in prezračene ter opremljene s posteljami, mizami, nekaj omaricami s ključavnicami, policami in stoli. Delegacija je videla precej televizijskih sprejemnikov v prostorih za zapornike, tudi v sobah, ki jih zasedajo osebe v preiskovalnem zaporu. Nekatere celice so opremljene tudi s telefonskim sistemom. Skupne kopalnice, v katere imajo jetniki dostop dvakrat tedensko, so na sprejemljivi, (kar zadeva objekte, ki jih uporabljajo zapornice) celo primerni ravni.

Na splošno je delegacija Odbora opazila prizadevanja vodstva, da bi ustanovo z vzdrževanjem in čistočo ohranili v ustreznem stanju, med obiskom pa so potekala nekatera obnovitvena dela.

62. Če povzamemo, so materialne razmere v mariborskem zaporu, kar zadeva obsojene zapornike, v celoti čisto sprejemljive. Vendar so celice, ki merijo približno 9 m², vključno s sanitarijami, za dva zapornika utesnjujoče, za tri pa so popolnoma neprimerne, kar velja za veliko večino celic, ki so bile obiskane v preiskovalnem oddelku ustanove.

Kar zadeva celico št. 25, je poleg tega zadrževanje zapornikov v tako utesnjujočih razmerah, pa čeprav le za kratek čas, seveda nesprejemljivo. Ob koncu obiska je delegacija od slovenskih oblasti zahtevala, naj nemudoma ukrepajo, da bi uredili te razmere, Odbor pa naj v roku enega meseca obvestijo o sprejetih ukrepih. S pismom z dne 12. novembra 2001 so slovenski organi

navedli, da so prosili sodnike za prekrške na mariborskem območju, naj se izogibajo odredbi pripora za veliko število oseb hkrati. Če bi se vseeno pojavljali "viški" (tako kot se je zgodilo na zadnji dan obiska delegacije), bi zapornike prerazporedili znotraj ustanove, da bi se izognili nesprejemljivi gneči v določenih celicah.

63. Glede na zgoraj navedeno **Odbor priporoča:**

- **naj bo zmanjšanje števila oseb v 9 m² velikih celicah v mariborskem zaporu prednostna naloga. Celica take velikosti naj bi se v idealnih razmerah uporabljala za namestitev samo enega zapornika, vsekakor pa največ za dva;**
- **naj se izboljša predelitev sanitarnih prizidkov v 9 m² velikih celicah;**
- **naj bodo vse celice opremljene s sistemom za poziv.**

64. Delegacija je slišala nekaj pritožb glede kakovosti in količine hrane za zapornike. Nato je obisk zaporniške jedilnice v kleti pokazal, da je ta v razpadajočem stanju in da jo močno načenja vlaga. Delegacija je izvedela, da je zaradi lege objekta zelo težko ali skoraj nemogoče doseči trajno izboljšanje. **Odbor bi glede teh zadev želel slišati mnenje slovenskih oblasti.**

65. Splošno rečeno je položaj glede programov dejavnosti za obsojene jetnike v mariborskem zaporu podoben položaju v ljubljanskem zaporu. Vseeno je položaj glede na 50-odstotni delež obsojenih zapornikov, zaposlenih z različnimi vrstami dela (vključno s predelavo kovin, skladišča, vzdrževanje) boljši, vendar ne dosega ravni Doba. Hvale vredno je tudi dejstvo, da je šest zapornikov zaposlenih v delavnicah odprtega oddelka ustanove v Rogozi, še sedem zapornikov, katerih kazni znašajo do 6 mesecev, pa svojo poklicno dejavnost opravlja v zunanji skupnosti.

Tako kot v ljubljanskem zaporu ima le zelo malo oseb v preiskovalnem zaporu delo. Velika večina skoraj ves svoj čas prebije tako, da so zaprti v prenapolnjene celice, kjer ne počnejo nič.

Zato priporočilo iz 60. točke v zvezi z dejavnostmi za zapornike v ljubljanskem zaporu velja enako za mariborski zapor.

66. Delegacija je razumela, da morajo določen dan tako obsojenci kakor osebe v preiskovalnem zaporu izbrati med vadbo na prostem ali uporabo fitnes sobe, ki je v ustanovi. Odbor želi poudariti, da je dnevna vadba na prostem temeljna zahteva, ki ne sme biti okrnjena zato, ker imajo zaporniki dostop do drugih dejavnosti. **Odbor priporoča, naj se takoj ukrepa, da bi zagotovili, da imajo vsi zaporniki v mariborskem zaporu vsakodnevno možnost vadbe na prostem.**

Objekti, ki so v mariborskem zaporu na voljo za vadbo, urjenje in športne dejavnosti, so na zadovoljivi ravni (obsegajo ustrezno opremljeno sobo za fitnes, prostorno vadbeno dvorišče za zapornike in majhno ločeno vadbeno območje za zapornice). Vendar bi bilo treba, kot je že bilo omenjeno glede zaporov v Dobu in Ljubljani, **te objekte opremiti z zaščito pred slabim vremenom.**

4. Zdravstvene službe

67. Glede zasedbe zdravstvenega osebja je treba povedati, da imajo v **zaporu Dob** splošnega zdravnika, zaposlenega za poln delovni čas, za polovični čas zobozdravnika, ki ustanovo obiskuje dvakrat tedensko, zobnega tehnika, psihiatra svetovalca, ki ima ordinacijo enkrat tedensko, in tri polno zaposlene medicinske sestre, od katerih je ena specializirana za zobozdravstvo.

Zdravstvena služba v **ljubljskem zaporu** ima splošnega zdravnika za polovični delovni čas, ki je prisoten tri dopoldneve tedensko (to je skupno približno 9 ur), zobozdravnika za polovični čas, ki ustanovo obiskuje enkrat tedensko, tri psihiatre svetovalce (prisoten je enkrat tedensko v izmeni) in dve medicinski sestri za poln delovni čas.

V **mariborskem zaporu** zdravstveno varstvo opravljata dva splošna zdravnika za polovični delovni čas, ki ustanovo obiščeta štirikrat na teden (skupaj približno 8 ur tedensko), psihiater svetoalec, prisoten enkrat tedensko, in dve medicinski sestri (od katerih je ena zadolžena tudi za zaporniški oddelek v Rogozi). Za to ustanovo ni zadolžen noben zobozdravnik.

68. Obiske zdravnikov v zaporu Dob bi načeloma lahko obravnavali kot ustrezne. Vendar to ne velja za zapora v Ljubljani in Mariboru. Predvsem ure prisotnosti splošnih zdravnikov v obeh ustanovah očitno ne zadoščajo potrebam tamkajšnje jetniške populacije. Poleg tega je število medicinskih sester v vseh obiskanih zaporih premajhno, še zlasti v Dobu. Za mariborski zapor bi se bilo treba še dogovoriti za redne obiske zobozdravnika.

V nobenem od treh zaporov večino popoldneva, ponoči in (razen v Ljubljani) ob koncu tedna ni prisoten nihče od usposobljenega zdravstvenega osebja. Zaradi odsotnosti takega osebja se ustanove v nujnih primerih obračajo na lokalne zdravstvene centre. Poleg tega je omejen čas prisotnosti zdravstvenega osebja razlog, da z zdravili upravlja medicinsko neusposobljeno zaporniško osebje. V vseh treh ustanovah je delegacija slišala tudi pritožbe s strani jetnikov zaradi dolgotrajnega čakanja na obisk pri zdravniku.

Odbor priporoča, da se glede na zgoraj omenjene pripombe ponovno razmisli o številu osebja in urah prisotnosti zdravstvenega osebja v vseh treh obiskanih zaporih. Predvsem bi bilo treba ukrepati, da bi zagotovili prisotnost splošnih zdravnikov vsaj 30 ur tedensko v ljubljanskem in mariborskem zaporu. Kar zadeva zapor Dob, bi bilo treba glede na

lokacijo ustanove in številčnost jetniške populacije sprejeti ukrepe, da bi zagotovili stalno prisotnost usposobljene medicinske sestre v ustanovi, in sicer tudi ponoči.

Treba je tudi dodati, da so številni jetniki v zaporu Dob in v ljubljanskem zaporu trdili, da je delo splošnih zdravnikov slabo. Poleg tega se je več jetnikov v ljubljanskem zaporu pritožilo zaradi zamud pri dostopu do specialističnega zdravljenja, predvsem kadar so potrebni prevozi v zunanje bolnišnice. **Odbor bi želel o teh zadevah dobiti mnenje slovenskih oblasti.**

69. Odbor je zaskrbljen v zvezi z zagotavljanjem psihiatrične in psihološke oskrbe v zaporih v Dobu, v Ljubljani in Mariboru. Poleg prej omenjenih psihiatrov svetovalcev, so vse ustanove zaposlile psihologe (enega v Dobu, enega usposobljenega in dva psihologa pripravnika v Ljubljani ter enega v Mariboru). Vendar takšno število osebja ne zadošča, kar so potrdile številne pritožbe jetnikov zaradi zamud pri dostopu do posvetov pri psihiatru ali psihologu, ti posveti pa naj bi bili kratki in površni. Treba je še omeniti, da nobena od maloštevilnih medicinskih sester, ki delajo v vseh treh zaporih, ni bila na specializiranem usposabljanju za oskrbo v psihiatriji.

Odbor priporoča, naj slovenski organi glede na zgoraj omenjene pripombe okrepijo vire za oskrbo na področju psihiatrije/psihologije v zaporih v Dobu, v Ljubljani in Mariboru.

70. Osebjem, s katerim se je Odbor srečal v vseh treh ustanovah, je trdilo, da premestitev duševno bolnih zapornikov v ustrezne ustanove za duševne bolezni ne pomeni posebnih težav. Vendar so v ljubljanskem in mariborskem zaporu zdravniki iz delegacije videli nekaj zapornikov, ki bi jih bilo zaradi resnosti njihovega duševnega stanja očitno treba premestiti v tako psihiatrično ustanovo. V ljubljanskem zaporu so jetnika, ki trpi zaradi hudih strahov (ki mejijo na psihozo), imeli več mesecev zaprtega v samici, ne da bi mu nudili ustrezno pomoč psihiatra/psihologa. Direktor ustanove se je strinjal z mnenjem delegacije, da omenjena oseba potrebuje takojšnjo hospitalizacijo, pojasnil pa je, da je njeno premestitev težko urediti, "ker se mnenje zdravnikov razlikuje od mnenja uprave".

V tej zvezi želi Odbor poudariti, da naj bi resno duševno bolne zapornike zadržali in zdravili v bolnišnici, ki je ustrezno opremljena in ima primerno usposobljeno osebo. Ta ustanova bi lahko bila civilna bolnišnica za duševne bolezni ali posebej opremljen psihiatrični oddelek znotraj sistema zavora. Premestitev takega zapornika v psihiatrični oddelek naj bi se obravnavala kot prednostna zadeva. **Odbor priporoča, da se takoj ukrepa, da bi zagotovili, da se duševno motene zapornike, ki potrebujejo psihiatrično zdravljenje v bolnišnici, zadrži in oskrbi v primernih ustanovah.**

71. Za delegacijo je bilo zaskrbljujoče, ker je med obiskom opazila, da precejšen del jetnikov (npr. 45 % oseb v preiskovalnem zaporu in 32 % obsojenih zapornikov v Mariboru ter približno 25 % vseh jetnikov v Dobu) jemlje psihiatrična zdravila, vključno s pomirjevali, hipnotiki, antidepresivi in nevroleptiki. Zaporniki, s katerimi so se pogovarjali v vseh treh obiskanih

ustanovah, so trdili, da pomirjevala radodarno predpisujejo, in sicer predvsem splošni zdravniki, da bi tako “utišali zapornike”. **Odbor bi glede tega vprašanja želel mnenje slovenskih oblasti.**

72. Za razliko od leta 1995 delegacija tokrat ni našla nobenega dokaza, ki bi nakazoval morebitne zamude pri zdravstvenih pregledih na novo prispelih zapornikov. Praviloma take preglede (vključno s kontrolo zaradi prenosljivih bolezni, kot so tuberkuloza, hepatitis B ter prostovoljno in anonimno – HIV) opravi v nekaj urah po prihodu splošni zdravnik ali v primeru njegove odsotnosti medicinska sestra, ki zdravniku poroča v 48 urah. Odbor takšno stanje odobrava.

Vendar opažanja delegacije Odbora glede vpisovanja poškodb kot dela začetnega zdravstvenega pregleda kažejo, da so v osebnih zdravstvenih kartotekah zapornikov za poškodbe navedeni le površni opisi. V tej zvezi **Odbor priporoča, naj poročilo, sestavljeno po zdravstvenem pregledu novo prispelega zapornika vsebuje: (i) izčrpno poročilo o njegovih izjavah, ki so pomembne za zdravstveni pregled (vključno z njegovim opisom svojega zdravstvenega stanja in kakršnikoli trditvami o slabem ravnanju); (ii) izčrpno poročilo o objektivnih zdravniških ugotovitvah na podlagi natančnega pregleda (vključno z vrsto, mestom, velikostjo in posebnimi značilnostmi vsake posamezne opažene poškodbe; in (iii) navedbo o stopnji usklajenosti med vsemi danimi izjavami in objektivnimi zdravniškimi ugotovitvami.** To bo ustreznim organom, predvsem pa tožilcem omogočilo, da pravilno ocenijo informacije iz poročila. **Kadarkoli se zapornika zdravniško pregleda po nasilnem dogodku v zaporu, naj se uporablja enak pristop.**

Poleg tega **naj bodo rezultati pregleda kakor tudi prej omenjene izjave in sklepi zdravnika na voljo tudi zaporniku in njegovemu odvetniku.**

73. V vseh treh obiskanih zaporih vsi na novo prispeli zaporniki dobijo informacije o nalezljivih boleznih (predvsem o hepatitisu B, AIDSU in kožnih boleznih). Poleg tega se tako za zaporniško osebje kakor tudi za jetnike v zvezi s temi vprašanji organizira redna izobraževalna srečanja (vključno z načini prenosa in sredstvi za zaščito). Odbor pozdravlja ta pristop in želi slovenske organe spodbuditi k nadaljnjim prizadevanjem na tem področju. **Odbor predlaga, naj se osebju in zapornikom zagotovi več informacij o tuberkulozi, predvsem glede načinov prenosa in zaščitnih sredstev.**

74. V poročilu o obisku iz leta 1995 je Odbor predlagal sprejetje ukrepov, da bi se zagotovila stroga zaupnost zdravstvenih podatkov (glej CPT/Inf (96) 18, točka 72). Delegacija, ki je opravila obisk v letu 2001, je ugotovila, da nemedicinsko osebje v nobeni od treh ustanov nima dostopa do zdravstvenih kartotek zapornikov. Vendar so zapiski zdravnikov in medicinskih sester med začetnim zdravstvenim pregledom ob vstopu vključeni v splošne administrativne kartoteke bolnikov. **Odbor priporoča, da se sprejmejo ukrepi, ki bi zagotovili, da se z vsemi zdravstvenimi podatki, ki se nanašajo na zapornike, ravna tako, da se zagotovi stroga zaupnost teh podatkov.**

5. Druge zadeve

a. zaporniško osebje

75. Delegacija je obiskala tri ustanove, v katerih so ji povedali, da so prosta številna delovna mesta, ki so potrebna, da bi bilo osebje polnoštevilno (na primer 18 prostih mest od 159 delovnih mest v Mariboru; 25 prostih mest od 139 delovnih mest v Ljubljani). Primanjkuje predvsem pazniškega in terapevtskega osebja (vzgojitelji, socialni delavci, delovni inštruktorji). Pomanjkanje terapevtskega osebja je posebej poudaril direktor ljubljanskega zapora.

V zvezi s tem se je nekaj zapornikov, ki so se srečali z delegacijo, pritožilo, da se terapevtsko osebje, ki je na voljo, kljub svoji sposobnosti in predanosti ne zmore vedno pravočasno odzvati na njihove potrebe po podpori in svetovanju. Ta položaj se je še bolj poslabšal zaradi pomanjkanja psihiatrične in psihološke pomoči v teh treh ustanovah (glej točko 69). Posledično so bile v ustanovah zelo velike zahteve po pomoči in podpori medicinskih sester.

Odbor priporoča, da v teh treh ustanovah poskrbijo za zapolnitev prostih delovnih mest med zaporniškim osebjem.

76. Informacije, ki jih je delegacija zbrala, kažejo, da so si od zadnjega obiska slovenske oblasti precej prizadevale, da bi izboljšale usposabljanje na novo zaposlenih paznikov in že zaposlenega osebja. Videti je, da je bilo v okviru takšnega usposabljanja vloženo veliko truda v pridobivanje in razvijanje sposobnosti medosebne komunikacije in tudi v obvladovanje zelo nevarnih položajev. To je dobrodošla sprememba. **Odbor poziva slovenske oblasti, da se še naprej trudijo na področju usposabljanja zaporniškega osebja, tako na stopnji uvajanja v delo kakor tudi pri že zaposlenem osebju.**

Če smo bolj natančni, je delegacija Odbora izvedela, da bodo po 1. januarju 2002 uvedli nov šestmesečni program usposabljanja na novo zaposlenih paznikov namesto sedanjega trimesečnega programa uvodnega usposabljanja. **Odbor bi želel prejeti nadaljnje informacije o vsebini tega programa.**

b. disciplina

77. Razdelka 88 in 89 Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij predpisujeta vrsto disciplinskih sankcij za obsojene zapornike zaradi resnih kršitev zaporniške discipline, med drugim tudi odvzem posebnih pravic in zapor v samici do trideset dni.

Takšne sankcije določi poseben disciplinski odbor, ki deluje v vsakem zaporu v Sloveniji. Zadevni zapornik mora biti pisno obveščen, česa je obtožen. Preden se odbor odloči, kaj bo storil, mora zaslišati obtoženega zapornika, ki ima tudi pravico, da mu pomaga pooblaščen predstavnik, na primer njegov odvetnik. O kakršnikoli disciplinski odločitvi mora biti zapornik pisno obveščen. Razen tega je v 93. razdelku zgoraj omenjenega zakona predpisana pravica do pritožbe zoper disciplinske odločitve ministru za pravosodje, ki mora sprejeti odločitev v treh dneh po vložitvi pritožbe. V primeru najtežjih disciplinskih sankcij, na primer zopora v samici, so po zapornikovi vložitvi pritožbe sankcije zoper njega preložene.

Disciplinski postopek proti obsojenim zapornikom torej spremljajo primerne zaščitne določbe.

Glede na informacije ki jih je dobila delegacija, disciplinske sankcije proti *pripornikom* določi pristojni sodnik na predlog direktorja zopora. **Odbor želi dobiti podatke o tem, ali zgoraj omenjene procesne zaščitne določbe veljajo tudi za zapornike v preiskovalnem zaporu, in predvsem, ali oblasti, ki odločajo o sankcijah, zapornike osebno zaslišijo in ali imajo zaporniki pravico do pritožbe.**

78. Iz pregleda disciplinskih zapisnikov v ustanovah, ki smo jih obiskali, ni bilo razvidno, da bi oblasti preveč posegale po zaporu v samicah ali drugih disciplinskih sankcijah.

79. "Hišni redi" obiskanih ustanov jamčijo, da mora zaporniški zdravnik, preden zapornika disciplinsko kaznujejo, na posebnem obrazcu potrditi, da je kaznovani zapornik sposoben prestati kazen¹². Zdravniki, člani delegacije, so videli nekaj nedavnih potrdil o sposobnosti za prestajanje kazni v osebnih zdravstvenih kartotekah zapornikov.

Glede tega bi Odbor rad poudaril, da je zaporniški zdravnik načeloma v vlogi bolnikovega osebnega zdravnika. Kakršnokoli sodelovanje zdravnika pri disciplinskih postopkih, ki bi bilo blizu ali bi se lahko zdelo blizu odobritvi disciplinskih sankcij za pacienta (posebej zopora v samici), bi verjetno spodkopalo ta odnos.

V zvezi s tem se ponavadi lahko sklicujemo na priporočilo št. R (98) 7 odbora ministrov Sveta Evrope o etičnih in organizacijskih vidikih zdravstvenega varstva v zaporih, posebej na priporočilo 66, ki določa: "V primeru sankcije disciplinskega zopora v samici, katerekoli druge disciplinske kazni ali varnostnega ukrepa, ki bi lahko imel škodljiv vpliv na fizično ali psihično zdravje zapornika, mora zdravstveno osebje nuditi zdravniško pomoč ali zdravljenje na zahtevo zapornika ali zaporniškega osebja." Pojasnjevalni memorandum k priporočilu št. R (98) 7 to priporočilo komentira tako: "Pri kaznovanju zapornika z disciplinskimi sankcijami, vključno z disciplinskim zaporom v samici ali uporabo posebnih varnostnih ukrepov (kot je npr. premestitev

¹² Glej razdelka 71 (Dob), 72 (Ljubljana in Maribor)

zapornika v posebno enoto zapora), velja načelo, da o tem odloča uprava zapora. **Zdravniki se ne smejo vmešavati v takšne odločitve**" (odebeljena pisava je bila dodana).

Odbor predlaga, da slovenske oblasti v skladu z zgornjimi pripombami preverijo s tem povezane predpise in postopke.

80. Materialne razmere v disciplinskih celicah teh treh ustanov so bile kar zadovoljive glede velikosti, razsvetljave, zračenja in opreme. Vendar pa celice, ki smo jih videli v zaporih na Dobu in v Mariboru, niso bile opremljene s sistemom za poziv. Zaporniki v disciplinskem zaporu v samici so imeli dostop do snovi za branje, dve uri na dan so jim dovolili gibati se na prostem, eno uro na teden pa so lahko imeli tudi obisk zaprtega tipa.

Odbor priporoča, da v disciplinskih celicah zaporov na Dobu in v Mariboru namestijo sistem za klicanje.

c. nemirni ali nasilni zaporniki

81. Vsi trije zapori so imeli oblazinjene celice, kamor so lahko nemirne ali nasilne zapornike zaprli za največ 12 ur. Iz zapisnikov v teh ustanovah je bilo razvidno, da so bili takšni ukrepi redki in navadno izrazito krajši od dovoljenega najdaljšega časa. Na splošno je o zapiranju zapornikov v oblazinjene celice odločalo pazniško osebje, potrditi pa ga je moral direktor zapora.

82. Delegacija ni uspela dobiti jasne slike o tem, kakšna so trenutno pravila, praksa in zdravnikova vloga pri teh ukrepih. Še več, delegacija ni bila prepričana, da je pazniško osebje o zapiranju nemirnih ali nasilnih zapornikov v oblazinjene celice takoj obvestilo zdravnika, kakor Odbor priporoča v poročilu o obisku leta 1995 (glej Odbor za preprečevanje mučenja / Inf. (96) 18, odstavek 81). **Odbor bi želel od slovenskih oblasti prejeti pojasnila o tem.**

83. Materialne razmere, ki so prevladovale v oblazinjenih celicah teh treh ustanov, bi lahko bile boljše. Zračenje in osvetlitev v celicah sta bila slaba in razen v ljubljanskem zaporu celice niso bile opremljene s sistemom za poziv. **Odbor priporoča, da se te pomanjkljivosti odpravijo.**

d. »nevarni« zaporniki

84. Med obiskom leta 2001 se je delegacija Odbora v enoti 1 zapora na Dobu srečala s šestimi zaporniki, ki so veljali za "nevarne". Materialne razmere v celicah takšnih zapornikov so bile na splošno zadovoljive. Ti zaporniki so bili nameščeni v celicah za eno osebo, velikih okrog 7 m², ki so bile dobro osvetljene, zračne in primerno opremljene (postelja s posteljnino, miza, stol, omara, sanitarni dodatek s straniščem in umivalnikom), čiste in v dobrem stanju.

85. Vendar pa je Odbor zaskrbljen zaradi režima, ki velja za te zapornike. Razen dveh ur vadbe na prostem dnevno, kjer so bili skupaj (ampak ločeni od zapornikov ostalih kategorij), so ti zaporniki večji del dneva preživeli zaklenjeni v svojih celicah in so imeli le malokaj, kar bi jih zaposlilo.

Za vsak režim, ki zapornikom odreka ustrezno mentalno in fizično stimulacijo, je verjetno, da bo imel škodljiv vpliv na njihovo zdravje. Predvsem lahko povzroči postopno poslabšanje mentalnih sposobnosti in socialnih zmožnosti. Zaradi tega se je treba truditi, da se zapornikom omogoči ustrezno stimulacijo in predvsem zadosten stik z ljudmi ne glede na resnost prestopkov, katerih so obtoženi ali zaradi katerih so bili obsojeni, in ne glede na to, kako nevarni naj bi bili.

Odbor priporoča, da slovenske oblasti v skladu z zgornjimi pripombami preverijo režim v zaporu na Dobu za zapornike, ki jih imajo za "nevarne".

86. Odbor želi poudariti, da morajo vse odločitve o posebnem varnostnem režimu za zapornike spremljati določene proceduralne zaščitne določbe. Zapornik, za katerega gre, mora biti pisno obveščen o razlogih za ukrepe proti njemu (se razume, da ob navedenih razlogih ni treba navesti podrobnosti, ki jih lahko zaradi varnostnih potreb zaporniku upravičeno prikrijejo). Zapornik mora imeti priložnost predstaviti svoje poglede na zadevo pred dokončno odločitvijo in možnost spodbijanja ukrepa pred ustreznimi oblastmi.

Osnovno načelo je tudi, da posebni varnostni režim za te zapornike ne sme veljati nič dlje, kot je nujno zaradi nevarnosti, ki jo predstavljajo. Zaradi tega je treba redno ponovno ocenjevati odločitve o namestitvi zapornikov. Te ocene morajo izhajati iz nenehnega ocenjevanja posameznega zapornika, ki ga opravlja za to usposobljeno osebje.

Odbor želi prejeti informacije o tem, ali te različne zaščitne določbe v Sloveniji obstajajo za zapornike, ki jih imajo za "nevarne".

e. pritožbe in inšpekcijski postopki

87. Pritožbe in inšpekcijski mehanizmi, opisani v točkah 86 in 87 poročila o obisku leta 1995 (glej CPT/ Inf (96) 18) so bili leta 2001 v bistvu nespremenjeni in videti je bilo, da delujejo zadovoljivo.

Če smo bolj natančni, so se zaporniki, ki jih je srečala delegacija, na splošno zavedali, kakšne možnosti pritožb imajo, tako znotraj kot zunaj zaporniškega sistema. Vendar pa velika večina

zapornikov ni bila seznanjena z možnostjo komunikacije z Odborom z zaupnim pismom¹³.
Odbor želi od slovenskih oblasti prejeti pojasnila o tem vprašanju.

88. Več zapornikov zopora na Dobu je trdilo, da sodnik, ki je zadolžen za nadzor nad ustanovo, sprejme samo zapornike, ki izrecno zahtevajo pogovor z njim. Še več, v ljubljanskem in mariborskem zaporu so številni priporniki izjavili, da člani zaporniškega osebja vedno ostanejo dovolj blizu, da lahko slišijo pogovore med sodnikom in zaporniki. Odbor meni, da takšno početje ni ustrezno pri zapornikih, ki se želijo pogovoriti o tem, kako z njimi ravnajo v ustanovah.

V zvezi s tem želi Odbor ponovno poudariti (glej točko 87 CPT/ Inf (96) 18), da morajo oblasti, pooblašene za inšpekcijo, biti "na očeh" ne samo upravi zopora in osebju, ampak tudi zapornikom. To je še toliko bolj pomembno med nenapovedanimi obiski (ki morajo imeti prednost pred napovedanimi). Ustrezne oblasti svojih dejavnosti ne smejo omejevati na srečanja z osebami, ki so izrecno zahtevale pogovor, ampak bi morale prevzeti pobudo, obiskati območja ustanov za osamitev in vzpostaviti stik z zaporniki. Nadalje, z zaporniki bi se morali sestajati zunaj slišnega in raje tudi zunaj vidnega polja osebja.

Odbor poziva slovenske oblasti, naj s temi pripombami seznanijo vse sodnike, odgovorne za obiskovanje kazenskih ustanov.

f. stik z zunanjim svetom

89. Enako kot ob prvem obisku Odbora v Sloveniji so imeli obsojeni zaporniki zadovoljive možnosti za ohranjanje in razvijanje odnosov z zunanjim svetom s kratkimi in dolgimi obiski, kakor tudi z možnostjo začasnih izhodov iz ustanove (ki lahko trajajo od nekaj ur do ves konec tedna). Precejšnje število obsojenih zapornikov v vseh treh ustanovah, ki smo jih obiskali, je redno izkoriščalo to ugodnost.

90. Po slovenskem zakonu¹⁴ lahko priporniki sprejemajo obiske ožjih članov družine vsaj enkrat na teden za najmanj 30 minut, kar mora odobriti pristojni sodnik. Po "hišnem redu" kazenskih ustanov, v katerih so priporniki, je lahko obiskov več. Načeloma obiske nadzoruje zaporniško osebje in so zaprtega tipa, to je, jetniki in obiskovalci so ločeni s stekleno pregrado. Vendar pa lahko direktorji zopora dovolijo obiske odprtega tipa.

Od leta 1995 (glej CPT / Inf (96) 18, točka 80) se je ureditev obiskov pripornikov ljubljanskem zaporu v marsičem izboljšala. Informacije, ki jih je delegacija zbrala, kažejo, da so zgoraj

¹³ V svojem začasnem odgovoru na poročilo o obisku leta 1995 (glej stran 29 Odbor za preprečevanje mučenja / Inf (96) 19) so slovenske oblasti izjavile, da so predsednika Odbora dodale na spisek oblasti, s katerimi lahko zaporniki komunicirajo z zaupnim pismom.

¹⁴ Glej člen 213b (1) Zakona o kazenskem postopku in člene 45-49 Pravilnika o izvrševanju pripora.

omenjeno pravico do najmanj 30 minut obiskov na teden v praksi upoštevali. Nadalje, ne tako majhno število pripornikov je lahko imelo ali en nadzorovan obisk odprtega tipa ali en nenadzorovan obisk dolg do eno uro na teden. Odbor je s tem napredkom zadovoljen.

Za razliko od tega so bili nadzorovani obiski odprtega tipa pripornikov v Mariboru zelo redki. Videti je bilo, da je do njih prišlo le, ko so morali v času, rezerviranem za takšne obiske, sprejeti veliko število obiskovalcev (pet in pol ur ob sredah). Nenadzorovani obiski v tej ustanovi niso bili dovoljeni.

Prostori za obiske v zaporih v Ljubljani in Mariboru so bili očitno nezadovoljivi glede na število tamkajšnjih zapornikov. Še več, ponujali so le malo zasebnosti, tako da so morali zaporniki in obiskovalci glasno govoriti, da bi se slišali med sabo.

Kakor že leta 1995 so bili prostori za obiske v zaporu na Dobu na splošno zadovoljivi.

91. V skladu z zgoraj naštetim **Odbor predlaga slovenskim oblastem, da:**

- **naj se trudijo še podaljšati čas obiskov za pripornike; cilj naj bo najmanj ena ura na teden;**
- **naj storijo, kar je potrebno za povečanje zmogljivosti in izboljšanje ureditve prostorov za obiske v ljubljanskem in mariborskem zaporu;**
- **naj si prizadevajo za več obiskov odprtega tipa za zapornike v preiskovalnem zaporu, pri čemer naj se gledujejo po ureditvi v ljubljanskem zaporu.**

V zvezi z zadnjo točko: kabine s stekleno pregrado, ki jih trenutno uporabljajo v Ljubljani in Mariboru, ne prispevajo k ohranjanju pozitivnih odnosov med zaporniki in člani njihovih družin. Odbor popolnoma razume, da so v nekaterih primerih obiski zaprtega tipa nujni, vendar pa bi takšen pristop moral biti izjema, ne pravilo.

92. Tako kot v času obiska leta 1995 (glej CPT / Inf (96) 18, točka 80) so vso pošto zapornikov v preiskovalnem zaporu pošiljali prek sodišča, ki je zapornika poslalo v preiskovalni zapor, in jo lahko pregledali. Kot že leta 1995 je delegacija v ljubljanskem zaporu slišala nekaj trditev o zamudah pri predajanju pošte. V mariborskem zaporu takšnih pritožb ni bilo. **Odbor zato ponavlja zahtevo, naj slovenske oblasti preverijo, ali pri pošti pripornikov v Ljubljani prihaja do neupravičenih zamud.**

O ureditvi pošiljanja pošte obsojenih zapornikov v ustanovah nimamo posebnih pripomb.

93. V vseh treh ustanovah, ki smo jih obiskali, so bili dostop obsojenih zapornikov do telefona in temu namenjeni prostori kar zadovoljivi.

Po razdelku 51 Pravil izvrševanja (preiskovalnega) zapora iz leta 1998 pristojno sodišče "dovoli" pripornikom dostop do telefona "na njihove lastne stroške in v okviru možnosti zapora". "Hišna pravila" ljubljanskega in mariborskega zapora določajo, da pripornikom dovolijo en telefonski klic na teden bližnjim sorodnikom, dolg največ deset minut. Pravilo je, da takšne telefonske klice nadzoruje zaporniško osebje.

Zdi se, da so pristojna sodišča pripornikom skoraj vedno odobrila telefonske klice. Odbor takšno stanje odobrava. Vendar pa se je mnogo takšnih zapornikov pritožilo, da zaradi organizacijskih razlogov (premalo telefonov in pogoj, da mora zaporniško osebje nadzorovati klice) njihovi tedenski telefonski klici sorodnikom v resnici redko trajajo več kot nekaj minut.

Odbor priporoča, da slovenske oblasti poiščejo način za izboljšanje priložnosti za telefonski stik med priporniki in njihovimi družinami.

g. uporaba lisic in prevoz zapornikov

94. V vseh treh ustanovah je delegacija slišala pritožbe zapornikov (predvsem tistih v preiskovalnem zaporu), da so jim vedno nadeli lisice, kadar so jih spremljali zunaj zapora, vključno med prevozom v zaporniških kombijih in kadar so hodili po dvorišču ali po prostorih bolnišnice. Način, kako so jih vklenili (spredaj ali za hrbtom), naj bi bil odvisen od tega, kako se je odločil vodja zaporniškega varnostnega oddelka.

Slovenski varuh človekovih pravic je delegaciji poslal kopijo pisma z dne 10. julija 2001, naslovljenega na ministra za pravosodje. V tem pismu je med drugim odprl vprašanje sistematske uporabe lisic pri pripornikih, vsakič ko so jih odpeljali iz zapora. Varuh človekovih pravic je bil mnenja, da je uporaba "varnostnih priprav (lisic) brez izjeme ali kakršnekoli izbire ... v nasprotju z načelom sorazmernosti". Razen tega je izrazil tudi zaskrbljenost, ker pravila uporabe prisile s strani zaporniškega osebja niso jasna.

Kasneje je minister za pravosodje izdal nova Pravila izvrševanja nalog paznikov v zaporih, ki so začela veljati 6. oktobra 2001. Ta pravila vsebujejo natančne določbe o uporabi varnostnih priprav s strani zaporniškega osebja. Člen 62 Pravil vsebuje "splošno pravilo", po katerem zaporniki, "za katere ni verjetno, da bi izkoristili pot v spremstvu za pobeg, niso vklenjeni".

Odbor odobrava sprejetje omenjenega splošnega pravila in bi želel prejeti potrditev, da zapornikov ne vklepajo več rutinsko, kadar jih spremljajo zunaj zapora.

95. Med obiskom je delegacija pregledala vozila, ki jih uporabljajo za prevoz zapornikov. Vozila so imela zadaj zavarovane predelke velike 1.7 m², kjer naj bi sedelo največ 6 zapornikov. Po mnenju Odbora predelek takšne velikosti ne bi smel biti namenjen več kot štirim zapornikom. Zračenje je bilo slabo, naravne svetlobe ni bilo, tudi umetna osvetlitev je bila zelo slaba. Razen tega notranja telefonska zveza ni omogočala, da bi pazniki v spremstvu jasno slišali zapornike.

Predelek ni bil opremljen z varnostnimi pasovi in ni imel nobenih ročajev ali ograje, ki bi zapornikom omogočili, da ne izgubijo ravnotežja med vožnjo. Te težave so potrdili mnogi zaporniki, s katerimi smo se pogovarjali. Eden izmed zapornikov v preiskovalnem zaporu je izjavil, da je padel na tla z rokami vklenjenimi za hrbtom in ni mogel vstati do konca poti.

Odbor slovenskim oblastem priporoča, da v skladu z zgornjimi pripombami preverijo, kako je trenutno urejen prevoz zapornikov.

h. z mamili povezane zadeve

96. Slovenske oblasti potrjujejo, da ima velik (vedno večji) del oseb, ki jih zaprejo, težave z mamili. Odbor je opazil, da se oblasti s temi vprašanji trudijo ukvarjati s pomočjo mnogostranske strategije, ki vključuje preprečevanje vnosa mamil v zapore, odkrivanje mamil, ki so jih uspeli vtihotapiti, nudenje zdravljenja, pomoči in informacij zapornikom s težavami z mamili (vključno zato, da bi zmanjšali nevarnosti, povezane z jemanjem mamil) in skrb za ustrezno usposabljanje osebja.

97. Zapora na Dobu in v Ljubljani sta imela programe za zapornike s težavami z mamili, ki so temeljili na hitrem odkrivanju z ustreznimi testnimi postopki, testih za odkrivanje prisotnosti mamil v krvi (opravljenih na podlagi "dogovora o terapiji"), svetovanja v zvezi z mamili, podpore in detoksikacije (vključno z zdravljenjem simptomov abstinenčne krize). Omembe vredno je, da je bilo nespecializirano osebje (vzgojitelji in pazniki) vključeno v izvajanje teh programov. Razen tega je delo na tem področju vključevalo stike in sodelovanje z ustreznimi strokovnjaki in organizacijami v skupnosti. Odbor odobrava takšen pristop.

Za razliko od tega se je zdelo, da pomoč odvisnim od mamil v mariborskem zaporu ni dosegala ravni v zaporih na Dobu in v Ljubljani. **Odbor bi glede tega rad pojasnila slovenskih oblasti.**

98. Po tem, ko je aprila 2000 začel veljati Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij, so bile v nekaterih slovenskih zaporih ustanovljene "enote brez mamil". Delegacija je eno takih enot obiskala v zaporu na Dobu. Enota, v kateri so bili nastanjeni zaporniki, ki so se zavezali, da ne bodo jemali mamil, je bila v obnovljenem delu ustanove in zato so bile razmere tam zelo dobre (glej odstavek 56). V enoti je bilo prostora za zelo omejeno število zapornikov (vsega skupaj 17). Tako iz opažanj delegacije same kot iz sestankov z zdravstvenim osebjem je bilo razvidno, da bi še številni zaporniki lahko imeli korist od programov te enote. **Odbor priporoča, da se slovenske oblasti potrudijo povečati število prostih mest v "enoti brez mamil" zapora na Dobu.**

C. Psihiatrične ustanove

1. Uvodne pripombe

99. Med svojim drugim obiskom je delegacija Odbora nekoliko bolj preučila razmere v Zavodu za duševno in živčno bolne Hrastovec-Trate in na Oddelku za psihiatrijo Splošne bolnišnice Maribor. Prva ustanova spada pod okrilje Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, druga pa je pod upravljanjem Ministrstva za zdravstvo.

100. **Zavod za duševno in živčno bolne Hrastovec-Trate** je sestavljen iz dveh enot, ki sta med seboj oddaljeni 20 km in se nahajata v dveh manjših vaseh (Hrastovec in Trate) v okolici Maribora. Gre za srednjeveška gradova pod državno zaščito, ki sta od leta 1948 postala zavod socialnega skrbstva za "osebe s posebnimi potrebami".

Glavno poslopje v Hrastovcu poleg gradu sestavlja tudi nekaj novogradenj, ki so bile na prostranem območju zgrajene posebej v ta namen (stanovanjske enote, enote za nego, uprava, kuhinja itd...).

Ob obisku je bila ustanova polno zasedena: vseh varovancev skupaj, tako moških kot žensk, je bilo 620 (488 v enoti Hrastovec in 132 Trate); 358 jih boleha za oligofrenijo (osebe z motnjami učenja), 144 jih ima shizofrenijo, preostanek pa trpi zaradi blaznosti ali epilepsije. Treba je tudi omeniti, da so nekateri varovanci še dodatno fizično prizadeti, saj so gluhi, slepi ali je njihova zmožnost gibanja omejena.

Varovanci so, glede na njihove zmožnosti in stopnjo samostojnosti, razporejeni na različne oddelke in enote. Približno tretjina jih je nastanjenih v enega od sedmih zaprtih oddelkov ustanove.

Delegacija je izvedela, da Zavod srednjeročno in dolgoročno načrtuje, da v gradova ne bi več nameščali varovancev in da bi postopoma zavod čisto zaprli. Zaradi tega bodo med drugim omejili sprejemanje novih bolnikov, za sedanje stanovalce gradov pa bodo našli drugo nastanitev znotraj skupnosti. Odbor pozdravlja takšen pristop in **bi rad dobil podrobnejše informacije o izvajanju načrta.**

101. **Oddelek za psihiatrijo Splošne bolnišnice Maribor** se nahaja na podeželju in je približno 10 km odmaknjen od glavnega bolnišničnega kompleksa. Ustanova skrbi za bolnike z najrazličnejšimi diagnozami in potrebami. Večina bolnikov je nastanjenih v trinadstropnem poslopju nekdanje graščine iz poznega 19. stoletja, v katerem je psihiatrična bolnišnica že od leta 1972. V pritličju glavne zgradbe so pisarne, ordinacija za ambulantne bolnike in delovno terapevtske sobe. Moški bivajo v prvem, ženske pa v drugem nadstropju, na odprtem in zaprtem oddelku.

Ob obisku je bilo na oddelku na voljo skupno 184 postelj, od tega jih je bilo zasedenih 152; 9 bolnikov, dva moška in sedem žensk, so na oddelek pripeljali neprostovoljno, v skladu s členi 70

do 81 Zakona o nepravdnem postopku iz leta 1986 (glej točko 134). Prostovoljni in neprostovoljni bolniki so nameščeni skupaj v odprtem ali zaprtem oddelku. Letno na oddelek sprejmejo okoli 1200 bolnikov (od tega okoli 40 neprostovoljnih), kjer v povprečju ostanejo 6-7 tednov.

102. Odbor bi na začetku rad poudaril, da delegacija ni naletela na primere slabega ravnanja z varovanci/bolniki ustanov. Vzdušje v obeh zavodih je bilo sproščeno in prijazno, odnosi med osebjem in varovanci/bolniki so bili dobri. Pristop medicinskega in bolniškega osebja do varovancev/bolnikov je bil profesionalen in prizadeven, osebje pa je čustveno govorilo o svojem delu.

2. Zavod za duševno in živčno bolne Hrastovec-Trate

a. življenjski pogoji varovancev

103. Cilj vsake psihiatrične ustanove socialnega /psihiatričnega skrbstva bi moral biti zagotavljanje takšnih materialnih razmer, ki bi bile koristne za zdravljenje in dobro počutje varovancev/bolnikov. V psihiatričnem žargonu to pomeni pozitivno terapevtsko okolje. Da bi ustvarili takšno okolje, je najprej treba zagotoviti zadosti velik življenjski prostor na osebo, kakor tudi ustrezno osvetljava, gretje in prezračevanje, samo ustanovo pa vzdrževati v zadovoljivo dobrem stanju, ki ustreza higienskim zahtevam bolnišnic. Posebno pozornost bi morali tudi nameniti okrasitvi varovančevih/bolnikovih sob in rekreacijskim površinam. Razen tega je pomembno, da se varovancem/bolnikom zagotovi ustrezen, zaklenjen prostor, kamor lahko spravijo svoje stvari. Če jim tega ne omogočijo, lahko kršijo njihovo varnost in neodvisnost.

104. Življenjske razmere v modernejših zgradbah Zavoda za duševno in živčno bolne Hrastovec-Trate so na splošno bile zelo dobre in delegacija o njih ni imela posebnih pripomb. Nasprotno pa sta gradova, znotraj katerih živi polovica varovancev, imela določene omejitve zaradi starosti in razporeditve stavbe. V enoti Trate (in v manjšem obsegu Hrastovec) je delegacija naletela na strme in ozke stopnice ter tesne hodnike, zaradi česar je bilo gibanje po poslopju oteženo, še posebno za varovance z omejenimi zmožnostmi gibanja. V zvezi s tem so delegacijo obvestili, da načrtujejo grad v enoti Trate opremiti z dvigali. **Odbor verjame, da bodo dali izvedbi teh načrtov največjo prednost.**

105. Večinoma je bilo na oddelkih, vključno s tistimi v modernejših zgradbah, nastanjenih med 20 in 40 varovancev, včasih tudi do 54 (oddelek "Perla" v Tratah). Prostori varovancev povsod po ustanovi so bili brezhibno čisti, dobro osvetljeni in prezračeni. Poleg tega so varovanci imeli

lahk dostop do sanitarnih prostorov, ki so bili dobro vzdrževani in čisti ter primerno opremljeni za ljudi z omejenimi zmožnostmi gibanja.

Varovanci lahko večino svojega časa preživijo v dobro opremljenih dnevnih prostorih, kjer so pripomočki za razvedrilo (igrače, karte itd.), televizijskimi sprejemniki in primerna oprema za sedenje (vključno z ergonomsko oblikovanimi stoli za telesno prizadete ljudi). Delegacija je videla tudi dve sobi za snoozelen, ki vsebujeta pripomočke za sproščanje (npr.: glasba in svetloba) in spodbujata pozitivne čutne izkušnje.

106. Če upoštevamo, da varovanci večino svojega časa preživijo zunaj svojih sob/spalnic, so bile njihove sobe in spalnice glede na stopnjo zasedenosti v celoti sprejemljivih velikosti (na primer, 3 postelje v sobi s 13 m², 6 postelj v sobi s 27 m², 7 v sobi s 35 m²). Vendar pa je bilo v nekaterih spalnica, še posebno v enoti Trate, nameščenih tudi do 15 postelj. Takšne razmere varovancem ne zagotavljajo zadostne stopnje zasebnosti. V povezavi s tem bi bilo treba poudariti, da je odločilni dejavnik pri ohranjanju/vzpostavljanju dostojanstva varovancev ravno zagotavljanje nastanitve v manjših skupinah, hkrati pa je to ključni element za psihološko in socialno rehabilitacijo varovancev.

Velja tudi omeniti, da spalnice z večjim številom postelj pogosto delujejo neprijazno in brezosebno, saj imajo malo dekoracije in pohištva in videti je bilo le malo osebnih stvari.

Odbor priporoča, da se vložijo napor za zamenjavo velikih spalnic z manjšimi bivalnimi enotami.

107. Tako v enoti Hrastovec kot Trate so imeli manjše bivalne ("družinske") enote za varovance, ki so samostojni, kjer se nahajajo udobni skupni prostori (dnevna soba, kuhinja itd.) ter prijetno urejene in opremljene spalnice, tudi za pare.

108. Ozemlje na področju Hrastovca je bilo prostrano, s travnatimi površinami, drevesi in potkami, po katerih se je sprehajalo kar nekaj varovancev. V enoti Trate so imeli na zunanjih površinah pokrite mize, ki jih uporabljajo za vadbo in različne družabne dejavnosti na prostem. V Hrastovcu so imeli tudi prostorno in dobro opremljeno telovadnico. Vendar pa so med obiskom polovico telovadnice uporabljali za shranjevanje posteljnine. **Takšno ravnanje je neprimerno.**

b. Sebe in zdravljenje

109. V času obiska je bilo v Zavodu za duševno in živčno bolne Hrastovec-Trate zaposlenih 358 ljudi, od tega naj bi jih 256 delalo na oddelkih. Psihiatrično zdravljenje je opravljala ena rezidenčna psihiatrinja, ki je kot vodja zdravstvene nege v zavodu delala tudi kot splošna zdravnica. Psihiatrinji je pomagala skupina drugih zdravnikov, ki delajo po pogodbi (vključno z

dvema splošnima zdravnikoma, ki ustanovo obiskujeta dvakrat na teden, dvema zobozdravnikoma, nevrologom, internistom in dvema zdravnikoma specialistoma za psihoterapijo).

Drugo osebje, ki skrbi za rehabilitacijske in terapevtske dejavnosti, sestavljajo trije psihologi, štirje delovni terapevti, šest socialnih terapevtov (defektologov), petnajst inštruktorjev, pet fizioterapevtov in pet socialnih delavcev.

Medicinsko osebje predstavlja 65 odstotkov celotnega osebja, od tega je polovica izšolanih medicinskih sester (vključno z višjimi medicinskimi sestrami) in polovica negovalcev.

110. Če upoštevamo število varovancev ter njihovo duševno in telesno stanje, je navzočnost samo enega psihiatra v zavodu brez dvoma premalo. Enako bi lahko tudi rekli za število splošnih zdravnikov.

Odbor priporoča naj se bistveno poveča navzočnost psihiatrov in splošnih zdravnikov v zavodu. Poleg tega bi lahko obstoječi multidisciplinarni pristop še povečali z večjim sodelovanjem s psihologi in delovnimi terapevti.

111. Odbor je zaskrbljen zaradi majhnega števila negovalnega osebja, ki je prisotno na oddelkih, vključno z oddelki, kjer so najbolj moteni in/ali telesno prizadeti varovanci¹⁵. Tako nizko število osebja pogosto ustvarja zelo stresne delovne pogoje in povečuje nevarnost neenakega odnosa do prizadetih bolnikov. Dodajmo še, da je bilo nekaj višjih medicinskih sester, s katerimi se je delegacija pogovarjala, mnenja, da bi tudi za negovalce morali imeti posebna izobraževanja za zdravljenje s kategorijami bolnikov, za katere zavod skrbi.

Odbor priporoča, da slovenske oblasti:

- težijo k povečanju navzočnosti medicinskega osebja na oddelkih, še posebej popoldan in ponoči;
- zagotovijo specializirano izobraževanje za negovalce, ki delajo z varovanci z oligofrenijo in duševnimi boleznimi.

112. Zavod za duševno in živčno bolne Hrastovec-Trate je imel na razpolago celo vrsto različnih terapevtskih in rehabilitacijskih dejavnosti, kot so farmakoterapija, fizioterapija, psihoterapija, socialna, rekreacijska in delovna terapija, kakor tudi urjenje v komunikaciji in drugih osnovnih veščinah (za varovance z motnjami v učenju).

Če podrobneje pogledamo farmakoterapijo, je bila ustrezna in ni kazalo, da bi prekomerno uporabljali psihoaktivna zdravila. Vendarle informacije, ki jih je delegacija zbrala, dajejo slutiti, da bi si še več varovancev želelo, da se jih vključi v delovno terapijo (70 varovancev redno

¹⁵ Na primer, za 40 varovancev oddelka "Breze" so zjutraj skrbele tri medicinske sestre/negovalci, ena sestra in en negovalec popoldan in ponoči en negovalec skupaj z dežurno sestro, ki skrbi za vse štiri oddelke.

obiskuje različne tečaje, ki jih prireja oddelek za delovno terapijo, nekateri drugi pa imajo takšno terapijo na svojih oddelkih). To sploh ni presenetljivo glede na pomanjkanje delovnih terapevtov (glej točko 109). **Odbor priporoča, da se postori vse, da bi bilo več varovancev vključenih v delovno terapijo.**

113. Delegacija Odbora je opazila, da zdravstvena in psihiatrična dokumentacija/ocena varovancev, večinoma ni podrobna in osebna. Posledično je le majhno število varovancev imelo načrt individualnega zdravljenja/nege (posebej pa so se očitno potrudili, da so vpeljali takšne načrte za varovance, ki kažejo visoko stopnjo napadalnosti). **Odbor priporoča, da se izboljša dokumentacija varovancev in se za vsakega posebej izdela načrt individualnega zdravljenja.** To bo zagotovilo, da bodo bolje ugodili potrebam njihove nege in pripravili različne terapevtske dejavnosti, prilagojene njihovim potrebam.

114. Odbor je resno zaskrbljen, ker so na zaprtem oddelku duševni bolniki pomešani z varovanci z oligofrenijo in vedenjskimi motnjami. Prepričan je, da takšna praksa ne more ugodno vplivati ne na eno ne na drugo skupino varovancev. Prav nasprotno, lahko ovira uspešno zdravljenje duševnih bolnikov in je za njih lahko celo ponižujoča in sramotna. **Odbor priporoča, da se ponovno razmisli o politiki mešanja duševnih bolnikov z varovanci z oligofrenijo in vedenjskimi motnjami na zaprtih oddelkih.**

3. Oddelek za psihiatrijo Splošne bolnišnice Maribor

a. Življenjski pogoji bolnikov

115. Zgradba glavne stavbe Psihiatričnega oddelka (še posebno njeni zunanji zidovi) je bila v tako slabem stanju, da bi bila potrebna temeljitih prenovitvenih del, če bi hoteli, da bi bil oddelek v zadovoljivem stanju. Delegacija je v zvezi s tem bila obveščena, da so pred kratkim oddelku samo začasno podaljšali dovoljenje za opravljanje del, dokler se v naslednjih letih ne bodo preselili v za ta namen nove zgrajene prostore kompleksa Splošne bolnišnice. Delegacija je v svoji pripombi potrdila, da so novi prostori nujni. **Odbor bi bil rad obveščen o datumu predvidenega začetka obratovanja v novih prostorih.**

116. Kljub zgoraj omenjenim pomanjkljivostim je uprava oddelka uspela bolniške sobe ter skupne in terapevtske prostore obdržati v sprejemljivem stanju in čistoči. Vendar je naredila zelo malo, da bi bile bolniške sobe in skupni prostori bolj osebni.

Večina bolnikov jebila nastanjenih v sobah s tremi do šestimi posteljami, življenjski prostor na bolnika pa bi na splošno lahko ocenili kot zadovoljiv (na primer, tri postelje v sobi s 15 m²; pet

postelj v sobi z 21 m²). V ustanovi sta tudi večji spalnici, ki merita 53 m² in imata vsaka po 13 postelj. Pripomba iz točke 106 velja enako tudi za ti dve spalnici.

Bolniške sobe so bile čiste, dobro osvetljene in opremljene z bolniškimi posteljami in manjšimi posteljnimi mizicami. Vendarle je bila delegacija obveščena, da so malo pred njenim obiskom trije bolniki morali spati na žimnicah na tleh, ker ni bilo zadosti postelj. **To je tudi za kratek čas nedopustno.** Zaradi pomanjkanja prostora, ki se lahko zaklene, so bile osebne stvari bolnikov shranjene v sobah medicinskih sester.

Sanitarni prostori na vseh oddelkih so bili v zadovoljivem stanju, dostop do njih pa je bil vedno mogoč. Poleg tega je vsak oddelek imel skupno sobo, v kateri je bilo nekaj osnovnega pohištva (mize, stoli) in televizor.

Velik vtis je na delegacijo naredila jedilnica za bolnike, ki bi jo lahko uporabili tudi za različne proslave, in dobro opremljena bolnišnična kuhinja. Obe sta v modernejši stavbi, ki je ločena od oddelka. Poleg tega imajo delno ograjen, parku podoben vrt z drevesi in klopcami, ki ga bolniki uporabljajo za vadbo in rekreacijo.

117. Odbor priporoča, da se odpravijo pomanjkljivosti navedene v točki 116 v zvezi z brezosebnostjo bolniških sob in skupnih prostorov ter omogoči zaklepanje osebnih stvari bolnikov.

Razen tega **Odbor priporoča, da se 53 m² velike spalnice zamenjajo z manjšimi enotami.**

b. osebje in zdravljenje

118. Zdravniško ekipo je sestavljalo 14 zdravnikov: sedem specialistov psihiatrov (vključno z glavnim zdravnikom), pet višjih psihiatrov in dva psihiatra. Za drugo oskrbo bolnikov je skrbelo 16 usposobljenih medicinskih sester in 40 negovalcev, ki so bili vsi izšolani na področju duševnega zdravja.

Poleg tega je bilo na oddelku zaposlenih šest delovnih terapevtov, trije socialni delavci in trije klinični psihologi, splošni zdravnik in oftalmolog pa sta ustanovo redno obiskovala. Na željo lahko poskrbijo za posvetovanje z drugimi specialisti.

119. Čeprav je bilo število zdravnikov, ki delajo na Oddelku za psihiatrijo ustrezno, je število izurjenih medicinskih sester in negovalcev vse prej kot zadostno. V dnevni izmeni sta na obeh zaprtih oddelkih delali največ dve sestri in štirje negovalci (ena sestra in dva negovalca na vsakem od obeh odprtih oddelkov). V popoldanski in nočni izmeni se je število medicinskega osebja zmanjšalo na enega (odprti oddelek) ali dva negovalca (zaprti oddelek), za celotno ustanovo pa je bila na voljo samo ena medicinska sestra. Takšna navzočnost ni zadovoljiva.

Odbor priporoča, da se izvedejo ukrepi za povečanje števila izurjenih medicinskih sester in negovalcev, ki delajo v ustanovi, kar bi med drugim omogočilo, da se poveča ekipa tako v dnevni kot nočni izmeni.

120. Pogovori delegacije z bolniki in osebjem ter njihov pregled zdravniških kartotek so pokazali, da so bili bolniki deležni individualnega zdravljenja, ki je pretežno temeljilo na farmakoterapiji in je bilo prilagojeno njihovem stanju. Na voljo so bila moderna psihotropična zdravila, med bolniki pa ni bilo opaziti, da bi prejeli preveč zdravil.

121. V času obiska se je približno 60 bolnikov, skoraj izključno iz odprtih oddelkov, na oddelku za delovno terapijo udeleževalo različnih dejavnosti (ki so vključevale risanje, vezenje, delo z računalnikom, branje in debatne skupine, ples itd.). Bolniki z zaprtih oddelkov (vključno s tistimi, ki so uradno priznali, da so bili sprejeti neprostovoljno) so imeli precej omejen dostop do takšnih dejavnosti, zato so večino svojega časa preživljali neaktivno. **Odbor priporoča, da se poveča delež bolnikov, ki jim nudijo delovno terapijo.**

122. Za vse bolnike, tudi tiste, ki so jih sprejeli neprostovoljno je veljal odprt režim. Vsa vrata na oddelku so bila odprta in bolniki so imeli dostop do dnevnih prostorov in drugih skupnih območij. Poleg tega se je kar nekaj bolnikov, tudi neprostovoljnih z zaprtega oddelka, za konec tedna vrnilo k družinam. Gre za hvalevredno prakso.

123. Delegacija je videla, da je nekaj bolnikov bilo oblečenih v pižame/nočne halje. Drugi so nosili modre trenirke (katere nošnje naj bi oddelek spodbujal) ali svoje obleke. V zvezi s tem želi delegacija poudariti, da nošenje pižam/oblek za spanje cel dan slabo vpliva na utrjevanje osebne identite in samozavesti. **Odbor zato priporoča, da se vsem bolnikom, ki jim čez dan ni treba ležati, dovoli, in se jih po potrebi tudi spodbudi, da nosijo svoje obleke ali pa jim dajo primerna neuniformirana oblačila.**

124. Delegacija je opazila, da se nekateri bolniki z zaprtih oddelkov niso mogli dalj časa udeleževati vadbe na prostem. Delegacija je zato slovenske oblasti zaprosila, da v treh mesecih potrdijo, da bodo bolniki, katerim zdravstveno stanje to dovoljuje, imeli na voljo vsaj eno uro na dan za vadbo na prostem. Slovenske oblasti so v pismu z dne 31. januarja 2002 potrdile, da so že ukrenili in vsem bolnikom zagotovile vsaj eno uro na dan za vadbo na prostem, razen za tiste, ki jim zdravstveno stanje tega ne dopušča. Odbor takšen razvoj pozdravlja.

4. Obvladovanje nemirnih in/ali nasilnih varovancev/bolnikov

125. V vseh ustanovah socialnega/psihiatričnega skrbstva morajo nemirne in/ali nasilne varovance/bolnike včasih prisilno pridržati. Gre za področje, ki Odbor še posebno zanima, saj obstaja možnost zlorabe in slabega ravnanja.

Nujno je, da obvladovanje nemirnih bolnikov določajo jasno napisana pravila. Pri tej politiki mora biti jasno, da naj bodo začetni poskusi prisilnega pridržanja nemirnih in nasilnih bolnikov, če je le mogoče, nefizični (npr.: ustna navodila). Kadar pa je telesna prisila potrebna, naj bi bila načeloma omejena na ročno obvladovanje.

Uporaba sredstev za telesno prisilo (pasovi, prisilni jopiči itd.) naj bi se izvajala zelo redko in jo mora vedno izrecno odrediti zdravnik oziroma ga je o prisili treba takoj obvestiti in dobiti njegovo odobritev. Če se je le treba zateči k uporabi fizičnih prisilnih sredstev, jih je treba takoj, ko je mogoče, odstraniti. Nikoli se jih ne sme uporabiti ali njihovo uporabo podaljšati kot sredstvo za kaznovanje.

Razen tega je treba vsak primer uporabe fizične prisile varovancev/bolnikov (ročno obvladovanje, uporaba sredstev za fizično prisilo, izolacija) zapisati v poseben, za to namenjen register (kakor tudi v bolnikovo kartoteko). Vanj je treba zabeležiti, kdaj se je sredstvo uporabilo in odstranilo, okoliščine primera, razlogi za uporabo prisile, ime zdravnika, ki je to odredil ali odobril, in poročilo o morebitnih poškodbah, ki jih je utrpel bolnik ali osebe. To bo v veliki meri olajšalo tako ukrepanje v podobnih primerih kot nadzor nad pogostostjo uporabe.

126. V obeh ustanovah so zelo redko uporabljali sredstva za prisilo. Z nemirnim ali nasilnim varovancem/bolnikom se najprej poskusijo pogovoriti in ga prepričati, če pa je potrebno, ga kasneje na zdravnikov ukaz z rokami ali z zdravili obvladajo. Telesna prisila se po navodilu ali dovoljenju zdravnika uporabi v skrajnem primeru, in še to za krajše časovno obdobje. To je v skladu z načinom, ki je bil priporočen v točki 125.

127. V Zavodu Hrastovec-Trate je delegacija videla tri oblazinjene celice za izolacijo nemirnih ali nasilnih varovancev. Celice so bile čiste, ustrezno osvetljene in primerno opremljene. Dve sta bili opremljeni s televizijsko opremo zaprtega kroga za stalno opazovanje izoliranih varovancev.

Druge oblike prisile, ki jih zavod uporablja, so sestavljala sredstva za milejšo pritrditev (pasovi ali ovoji) in namestitve v postelje z mrežo. Delegacijo so obvestili, da se skoraj ne poslužujejo prisilnih jopičev. Pokazali so ji tudi osnutek dokumenta o pravilih uporabe prisilnih sredstev, ki so ga sestavili malo pred njenim obiskom. **Odbor bi želel vedeti, ali so dokument že dokončali, in če so ga, prejeti en izvod.**

128. Oddelek za psihijatrijo Maribor ni imel celic za osamitev. Kadar je bilo treba prisilno pridržati nemirne in/ali napadalne bolnike, so se zatekli k uporabi prisilnih jopičev in, podobno kot v Zavodu Hrastovec-Trate, k milejšim sredstvom umiritve in namestitvi v postelje z mrežo.

Obstajalo ni nobeno pravilo o uporabi prisile. **Odbor priporoča, da Oddelek za psihiatrijo Splošne bolnišnice Maribor sestavi jasna pravila, kdaj naj se uporabi prisila.**

129. V obeh ustanovah so vsak primer o uporabi prisile za varovance/bolnike zabeležili v oddelčno knjigo medicinskih sester in v zdravstveno kartoteko vsakega posameznika. Vendar pa ni bilo nobenega za to namenjenega registra. **Odbor priporoča, da Zavod Hrastovec-Trate in Oddelek za psihiatrijo Maribor uvedeta takšen register.**

130. Posebej je treba razložiti, kako obe ustanovi uporabljata postelje z mrežo.

Postelje z mrežo, ki jih je delegacija videla, so bile enakih oblik in velikosti kot standardne bolniške postelje in so na vrhu imele kovinski okvir, na katerega se pritrdi mreža iz mehke vrvi. Na njej ni bilo nobenih ključavnic, zato bi sposobni varovanci/bolniki posteljo lahko odprli brez dodatne pomoči.

V Zavodu Hrastovec-Trate so bile postelje z mrežo v spalnem delu varovancev. V Mariboru so na vratih sob s posteljami z mrežo bila velika okna in, kot je delegacija lahko tudi sama dognala, so bila vrata podnevi večinoma odprta, očitno zaradi lažjega stalnega nadzora nad bolniki v teh posteljah. V obeh ustanovah so zato drugi varovanci/bolniki in morebitni obiskovalci lahko videli osebe, ki so bili nameščene v postelje z mrežami. Bolniki so povedali, da je to za njih ponižujoče. Poleg tega Odbor meni, da lahko to tudi vpliva na psihološko stanje drugih varovancev/bolnikov.

131. Odbor meni, da postelje z mrežo niso primerno sredstvo za ravnanje z varovanci/bolniki v stanju razdraženosti. **Priporoča, da se postelje z mrežami, takoj ko je mogoče, preneha uporabljati kot sredstvo za obvladovanje nemirnih oseb.** Odbor je bil zato zelo vesel, ko je izvedel, da takšnih postelj ne bodo več uporabljali v novih prostorih psihiatričnega oddelka Maribor.

Dokler bodo postelje z mrežo še v uporabi, **Odbor priporoča, da se osebam, ki so v njih, zagotovi, da ne bodo več izpostavljene pogledom drugih varovancev/bolnikov in bodo pod ustreznim nadzorom osebja.** Priporočilo s potrebnimi spremembami velja tudi za druge oblike prisile, kot so prisilni jopiči ali sredstva za milejšo pritrditev. Osebe, ki so pod prisilnimi sredstvi, naj bi imele možnost, da jih drugi sovarovanci/bolniki lahko obiskujejo, če je to z zdravniškega stališča priporočljivo.

5. Zaščita

132. Glede na njihovo ranljivost, je treba biti na duševne bolnike in bolnike z duševnimi motnjami še posebej pozoren, da bi preprečili kakršno koli obliko vedenja - ali da ne bi ukrepali v njihovo škodo. Iz tega sledi, da je treba ob vsaki neprostoovoljni namestitvi v psihiatrično ustanovo vedno zagotoviti ustrezno zaščito.

a. sprejem in postopki odpusta

133. Nedvomno je, da bi moral postopek, na podlagi katerega se odloči o neprostoovoljni namestitvi v zavod za psihiatrično/socialno skrbstvo, zagotoviti neodvisnost in nepristranskost kot tudi objektivno psihiatrično mnenje. Poleg tega se mora takšna nastanitev prekiniti takoj, ko ni več potrebna za bolnikovo duševno stanje. Zato naj bi pristojne oblasti redno pregledovale, ali je nastanitev še potrebna. Vrh tega naj bi tudi bolnik sam imel možnost, da v razumnih presledkih zahteva, da potrebo po namestitvi preučijo sodne oblasti.

134. Sedanja slovenska zakonodaja, ki zadeva neprostoovoljno civilno namestitev, obravnava samo duševne bolnike, ki so bili sprejeti v psihiatrične zdravstvene ustanove v *nujnih* primerih (glede na odločitev psihiatra ustanove). V skladu z Zakonom o nepravdnem postopku iz leta 1986¹⁶ je ta ustanova obvezana, da pristojno sodišče obvesti o vsakem primeru neprostoovoljne namestitve na zaprti oddelek v 48 urah po sprejetju. Tri dni po obvestitvi mora ustanovo obiskati sodnik in osebno zaslišati bolnika. Delegaciji so zagotovili, da v Zavodu Hrastovec-Trate in na Oddelku za psihiatrijo Maribor sodnik vedno zahteva še drugo mnenje psihiatra, preden odloči, ali namestitev dovoli ali ne (za dobo največ enega leta). Odločitev je treba sprejeti najkasneje 30 dni po prejetju obvestila zadevne zdravstvene organizacije o namestitvi.

Ob koncu vsakega obdobja namestitve, mora pristojen sodnik pregledati, ali je namestitev še potrebna. Pregled se lahko opravi kadar koli tudi na zahtevo zadevne osebe. Nadalje se lahko proti odločitvi o neprostoovoljni namestitvi (ali njenem podaljšanju) vložijo pritožba na višje sodišče.

135. Večina varovancev **Zavoda Hrastovec-Trate** je bila tja nameščena po daljšem bivanju v drugih zavodih za psihiatrično/socialno skrbstvo in ponavadi preživi preostanek življenja tukaj.

Delegaciji so povedali, da so se skoraj vsi varovanci praviloma strinjali z namestitvijo (in mnogi so izrecno prosili za sprejem). Vendar so za razliko od drugih podobnih ustanov v Sloveniji za vse namestitve redno zaprosili sodišče za odobritev. Delegacija je razumela, da postopek, ki ga izvajajo, poteka po pravilih, ki jih omenja zgoraj omenjeni zakon (glej točko 134). **Odbor bi želel biti obveščen o natančnem pravnem položaju varovancev Zavoda Hrastovec-Trate.**

---

¹⁶ Glej razdelke 70 do 81.

136. Odbor je v pismu z dne 3. decembra 2001 bil obveščen o novih navodilih glede sprejemnih postopkov v Zavod Hrastovec-Trate, ki jih je izdalo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, vključno s pravno zaščito ob neprostovoljni namestitvi. **Odbor bi rad prejel izvod teh navodil.**

137. Namestitve varovancev Zavoda Hrastovec-Trate sodišče redno pregleduje (npr.: enkrat na leto). Pregled izvrši pristojen sodnik tako, da opravi v zavodu posebno zaslišanje, na katerem sodelujejo zadevni varovanec, psihiater zavoda, drugi neodvisni sodni izvedenec psihiater, socialni delavec in višja medicinska sestra.

Informacije, ki jih je delegacija zbrala (vključno s pregledom vrste sodnih sklepov), so pokazale, da so bila zaslišanja precej površna (proučili so več kot 20 primerov na dan) in so pogosto vsebovala zelo kratke in že ustaljene psihiatrične ugotovitve. Poleg tega se je pokazalo, da varovanci niso imeli možnosti za zaupni pogovor z drugim psihiatrom. Odbor je prepričan, da zgoraj omenjeno ravnanje ne vpliva dobro na razvijanje zaupanja bolnikov v nepristranskost in temeljitost postopkov ponovnega pregleda. **Odbor bi želel prejeti mnenja slovenskih oblasti o tem vprašanju.**

138. Dokazi, ki jih je delegacija zbrala na Oddelku za psihiatrijo Maribor, kažejo, da so neprostovoljni sprejemi na splošno bili izvedeni v skladu z zgoraj navedenimi postopki (glej točko 134).

Vendar Odbor skrbi položaj nekaterih "prostovoljnih" bolnikov, s katerimi so se pogovarjali na zaprtem oddelku Oddelka za psihiatrijo Maribor, saj so se pritožili, da jim niso dovolili zapustiti ustanove, ko so za to izrazili željo. Osebe je to potrdilo in dodalo, da bolnikov ne morejo izpustiti, ker nimajo kam iti. **Odbor bi želel prejeti pojasnila slovenskih oblasti o tej točki.**

139 Odbor bi rad na splošno poudaril, da bi pri sprejemu in, kasneje med postopki ponovnega pregledovanja, lahko še bolj spoštovali pravice bolnikov/varovancev, če bi jim lahko zagotovili in dodelili neodvisnega svetovalca, ki bi jim pri teh postopkih pomagal. V zvezi s tem je bila delegacija obveščena, da se v okviru reforme zakona o duševnem zdravju, ki je v teku, pripravlja nova zakonodaja o bolnikovi možnosti zagovora in dostopu do pravne pomoči. Slovenske oblasti so v pismu z dne 3. decembra 2001 navedle načrte, da bi vsem varovancem Zavoda Hrastovec-Trate dodelili "neodvisno zastopstvo". **Odbor bi želel prejeti več informacij o tem.**

140. Kot je bilo že zgoraj omenjeno (glej točko 134), sedanja slovenska zakonodaja predpisuje samo *izreden* postopek, po katerem sodišče pooblašča "psihiatrično zdravstveno organizacijo", da osebo proti svoji volji pridrži, *reden* postopek, po katerem se lahko bolnika na podlagi sklepa sodišča sprejme proti njegovi volji, pa očitno ni predviden. **Odbor bi želel vedeti, ali se v reformi zakonodaje o duševnem zdravju, ki je v teku, pripravljajo določbe za tak postopek.**

b. zaščita med sprejemom

141. Ob sprejemu naj bi bolnikom in njihovim družinam izročili uvodno brošuro, v kateri je napisan potek dela v ustanovi in pravice bolnikov. Če bolnik brošure ne razume, mora dobiti ustrezno pomoč.

V Zavodu Hrastovec-Trate so varovanci in njihove družine dobili podrobno napisane informacije o zadevah. Gre za korak v pravo smer. Vendar se zdi, da mnogi varovanci, s katerimi se je delegacija pogovarjala, niso poznali svojih pravic, niti pravnih postopkov, ki veljajo zanje. **Odbor priporoča, da se vložijo dodatni napor, da bi varovancem pomagali razumeti ta vprašanja.**

Nasprotno pa se zdi, da so informacije, ki jih dobijo bolniki v bolnišnici Maribor, zelo skope. Razen ustnih informacij, ki so jih bolniki dobili ob sprejemu o glavnih zdravstvenih vprašanjih (potrebni pregledi/analize, vrste zdravljenja in možni stranski učinki), niso prejeli pisnih informacij, ki bi jim razložile njihovo stanje in pravice ter opisale bolnišnični hišni red. **Odbor priporoča, da se sestavi brošura in se ob sprejemu izroči vsakemu bolniku in njegovi družini.**

142. Učinkovit postopek pritožbe je eden od temeljev zaščite pred slabim ravnanjem v psihiatričnih bolnišnicah. Obstajati bi morale posebne uredbe, ki bi bolnikom zagotavljale, da vložijo uradne pritožbe pri jasno imenovanem organu in da se lahko zunaj ustanove zaupno pogovorijo z ustreznim organom.

V obeh ustanovah so imeli varovanci/bolniki različne poti za pritožbe znotraj ustanove (na primer s posebnimi pritožbami in pritožbenih komisij) in na zunanje organe, kot so pristojni sodnik, slovenski varuh za človekove pravice ali novo ustanovljeni posebni varuh za pravice bolnikov na mariborskem področju). **Odbor bi želel prejeti več informacij o pooblastilih in dejavnostih mariborskega varuha, še posebno o ukrepih v zvezi s pritožbami varovancev/bolnikov in pregledom ustanov socialneg/psihiatričnega skrbstva.**

143. Kar se tiče stikov z zunanjim svetom, so delegaciji povedali, da so večino varovancev Zavoda Hrastovec-Trate družine zapustile (približno polovica varovancev je rekla, da ne dobiva obiskov). Uprava zavoda se je precej potrudila, da bi stanje izboljšala, med drugim tudi tako, da je za sorodnike uredila pomoč pri prevozu in prenočevanje. Razen tega se je zdelo, da je lokalna vaška skupnost močno vključena v položaj varovancev. **Odbor slovenske oblasti spodbuja, da nadaljujejo trud, da bi več varovancev lahko dobivalo redne obiske družin.**

Bolniki mariborske bolnišnice lahko skozi ves teden sprejemajo obiske, mnogi med njimi (vključno z neprostovoljnimi bolniki) pa se konec tedna vračajo domov. Vendar bolniki niso

imeli dostopa do telefona. **Odbor priporoča, da slovenske oblasti bolnikom bolnišnice Maribor zagotovijo možnost uporabe telefona.**

III. POVZETEK IN SKLEPI

A. Policijske ustanove

144. Informacije, ki jih je Odbor zbral med svojim obiskom leta 2001 kažejo na to, da so z osebami, ki jim je policija odvzela prostost, v Sloveniji na splošno korektno ravnali. Kljub temu je delegacija Odbora slišala nekatere izjave o telesnem trpinčenju s strani policije, ki se je nanašalo predvsem na nesorazmerno uporabo sile v času prijetja. V osamljenih primerih je do fizičnega trpinčenja (klofute, udarci s pestjo in brcanje) prišlo med prevozom zadevne osebe v policijskem vozilu ali med policijskim zaslihevanjem.

Delegacija je na Oddelku za strožji policijski nadzor (OSPN) Postojna prejela več izjav o grobem in grozilnem obnašanju zaporniškega osebja. Odbor je z zaskrbljenostjo tudi opazil, da je zaporniško osebje ustanove v nastanitvenih prostorih na vidnem mestu nosilo strelno orožje in gumijevke. Takšna navada je zastrašujoča in tudi nevarna. Odnosi med osebjem in tujci v Centru za tujce (COT) Ljubljana so bili nasprotno sproščeni in celo prijateljski.

Odbor je poudaril, da morajo slovenske oblasti še naprej bedeti nad stanjem na tem področju. Tako bi morali policiste na ustrezen način in v rednih presledkih opozarjati, da grdo ravnanje z osebami v priporu ni sprejemljivo in bo strogo kaznovano. Odbor je tudi priporočil, da zaporniško osebje na Oddelku strožjega policijskega nadzor Postojna ne bi več odkrito nosilo strelnega orožja in gumijevk v nastanitvenih prostorih.

145. Pomemben element strategije preprečevanja slabega ravnanja je zagotovitev ustreznega strokovnega usposabljanja za policiste. V zvezi s tem je Odbor z zanimanjem opazil, da sedanji učni načrt za usposabljanje novih policistov želi teoretične predmete o človekovih pravicah povezati s praktičnim šolanjem ravnanja v zelo nevarnih okoliščinah. Poleg tega je priporočil, da se tudi že zaposlenim policistom da možnost, da se udeležijo sistematičnega usposabljanja, ki temelji na novem pristopu.

146. Slabo ravnanje policistov bi lahko uspešno preprečili tudi tako, da bi pristojne oblasti vztrajno pregledovale vse pritožbe o takšnem ravnanju, in kjer je pritožba utemeljena, to tudi ustrezno kaznovali.

Odbor je v zvezi s tem priporočil, da vsakič, ko osumljenca po koncu policijskega pripora privedejo pred sodnika in ko osumljenec izjavi, da je policija z njim slabo ravnala, mora sodnik izjavo pisno zabeležiti, odrediti takojšnjo sodno medicinsko preiskavo in primerno ukrepati, da se navedbe ustrezno preverijo. Takšen ukrep je obvezen ne glede na to, ali zadevna oseba kaže zunanje znake poškodb ali ne. Tudi če ni bilo posebnih izjav o slabem ravnanju, mora sodnik sodno medicinsko preiskavo zahtevati vedno, ko obstajajo drugi razlogi za sum, da je bila oseba žrtev slabega ravnanja.

147. V poročilu iz leta 1995 je Odbor navedel kar nekaj priporočil in pripomb v zvezi z zaščito oseb, ki jih je policija pridržala (obvestilo o priporu, dostopnost odvetnika, dostopnost zdravnika, obveščenost o pravicah itd.). Informacije, ki jih je zbrala med obiskom leta 2001, kažejo, da še vedno ostaja kar nekaj možnosti za izboljšanje na tem področju. Posebej si je Odbor prizadeval dobiti pojasnilo, ali zamudo pri prijavi pripora odobri višji policijski uslužbenec ali državni tožilec. Odbor je tudi priporočil, da se sprejmejo formalne določbe, ki bodo osebam, ki jih je policija pridržala, zagotavljale dostop do zdravnika, in se sestavi kodeks ravnanja pri policijskih zasliševanjih.

148. Glede razmer pridržanja v policijskih ustanovah Normativi za gradnjo, adaptacijo in vzdrževanje prostorov za pridržanje iz marca 2000 pomenijo korak v pravo smer. Odbor je priporočil, da se slovenske oblasti potrudijo zagotoviti, da bo normativom popolnoma zadoščeno.

Delegacija je obiskane *policijske postaje* na splošno opisala kot sprejemljive za pripor v časovnem obdobju do 12 ur (to je najvišja dovoljena doba za to vrsto ustanove). Vendar pa skoraj nobena celica, ki jo je delegacija videla, ni imela dostopa do dnevne svetlobe. Prav tako tudi umetna svetloba, prezračevanje in raven čistoče niso bili vedno zadovoljivi. Odbor je priporočil, da se pomanjkljivosti odpravijo.

Policijski pripori, v katerih so lahko osebe pridržane do 48 ur, so bile za pridržanje v daljšem časovnem obdobju veliko primernejše kot policijske postaje. Odbor je pozdravil pozitivne ugotovitve glede materialnih razmer v prostorih za pridržanje.

149. *V prostorih za pridržanje tujcev, ki čakajo na izgon*, so bile materialne razmere v glavnem bivalnem delu Centra za tujce (COT) Ljubljana v času obiska sprejemljive (čeprav je prevelika prenatrpanost bila v preteklosti prej pravilo kot izjema). Vendar to ni veljalo za sprejemno prehodni prostor v kleti ustanove, ki so jo uporabljali znanstveniki odraslih moških. Soba je bila namreč skrajno natrpana. Tudi materialne razmere v Oddelku za strožji policijski nadzor (OSPN) Postojna bi lahko še zelo izboljšali. Odbor je v zvezi s tem podal kar nekaj priporočil. Hkrati je Odbor pozdravil pobudo slovenskih oblasti, da v obeh centrih tujim državljanom omogoči vrsto dejavnosti.

Odbor je predlagal cel niz priporočil, ki zadevajo preskrbo s hrano za pridržane v centrih, njihove stike z zunanjim svetom, informacije pridržanim stanovalcem o naravi in stanju postopkov v njihovih primerih kot tudi zagotovitev psihološke/psihiatrične pomoči.

Odbor je na koncu poudaril, da mora nadzorno osebje v centrih za pridržane imigrante biti skrbno izbrano in ustrezno usposobljeno.

B. Zapori

150. V zvezi s slabim ravnanjem ni delegacija Odbora v obiskanih zaporih slišala nobenih izjav o mučenju zapornikov s strani osebja niti zbrala nobenih dokazov o takem ravnanju. Na splošno ni bilo opaziti nobenih znakov napetosti med osebjem in zaporniki.

Vendar pa je v Zaporu Dob zbrala zdravstvene dokaze, ki kažejo, da je bila ob dveh nedavnih priložnostih uporabljena prevelika fizična sila nad nemirnimi zaporniki, medtem ko so jih premeščali v oblazinjeno sobo. V Zaporih Ljubljana je Odbor naletel na nekaj osamljenih izjav o slabem ravnanju osebja (klofute, udarci, brce), do katerega je prišlo v glavnem med verbalnimi prepiri med zaporniki in zaporniškimi osebjem. V Zaporih Maribor je bila delegacija obveščena o incidentu, v katerem naj bi paznik med spremstvom v prostore ustanove verbalno napadel zapornika.

Odbor je slovenskim oblastem tako na centralni kot na lokalni ravni predlagal, da ostanejo budne in da v primernih časovnih razmikih zaporniško osebje spomnijo, da slabo ravnanje z zaporniki ni sprejemljivo in da bo strogo obravnavano. Nadalje je Odbor predlagal, da je treba paznike v Zaporu Dob opozoriti, da morajo silo uporabiti samo kot zadnji izhod v sili za nasilne in/ali uporne zapornike in da vsaka uporabljena sila ne sme biti večja, kot je nujno potrebno.

Odbor je dobil pozitiven vtis o načinu, kako se obiskane ustanove lotevajo vprašanja zastaševanja in nasilja med zaporniki.

151. Od obiska Odbora leta 1995 se je število zapornikov v Sloveniji povečalo za več kot 80 %, zato so slovenske oblasti oblikovale različne ukrepe za reševanje prenapolnjenosti zaporov. Odbor je predlagal, da slovenske oblasti nadaljujejo z izvajanjem ukrepov na tem področju, vključno s politikami za omejitve ali prilagoditev števila oseb, poslanih v zapor.

152. Kar zadeva materialne razmere, Zapor Dob, ki ga je Odbor obiskal že leta 1995, tudi danes zagotavlja čiste in primerne prostore za zapornike. Vseeno pa je Odbor predlagal, da si je treba prizadevati, da bi zmanjšali stopnjo zasedenosti 60 m² spalnic ustanove. V tem okviru je Odbor ponovil, da so manjše nastanitvene enote za zapornike veliko bolj zaželeno kot velike enote.

Materialne razmere pripora v Zaporih Ljubljana so se v primerjavi s stanjem, ugotovljenim leta 1995, izboljšali v nekaterih pogledih. Vendar pa je stopnja zasedenosti celic v celotni ustanovi še

vedno daleč od zadovoljive. Odbor je ponovno predlagal, da si je treba prizadevati za izboljšanje tega stanja.

V Zaporih Maribor so bili na splošno ugotovljeni kar sprejemljivi pogoji zadržanja obsojenih zapornikov. Vendar pa je Odbor v zvezi s priporniki predlagal, da se kot prednostno obravnava znižanje stopnje zasedenosti celic s površino 9 m². V celici te velikosti naj bi v idealnih razmerah stanoval en zapornik in nikoli več kot dva. Na žalost pa so bili v večini celic z 9 m² v preiskovalnem oddelku ustanove nastanjeni trije priporniki.

153. Kot leta 1995 je tudi zdaj delegacija Odbora dobila splošen pozitiven vtis o programih dejavnosti, ki so na voljo zapornikom na Dobu. Odbor je slovenske oblasti spodbudil, da nadaljujejo z razvojem teh programov v ustanovi (zlasti v zvezi z delom in izobraževanjem).

V ljubljanskih in mariborskih zaporih je še dovolj prostora za izboljšanje v zvezi s programi dejavnosti. V obeh zaporih niso mogli pripornikom ponuditi ničesar, kar bi vsaj od daleč spominjalo na program dejavnosti. Odbor je predlagal, da slovenske oblasti povečajo svoja prizadevanja za razvoj takih programov, ki naj bi zagotovili, da vsi zaporniki, vključno s tistimi v preiskovalnem zaporu, zmeren del dneva (8 ur in več) preživijo zunaj svojih celic, vključeni v različne koristne dejavnosti (delo, izobraževanje, šport, rekreacija/druženje). Nadalje je Odbor na podlagi ugotovitev delegacije predlagal, da se nemudoma sprejmejo ukrepi, ki bodo vsem zapornikom v mariborskih zaporih zagotovili vsakodnevni dostop do vaj na prostem.

Odbor je tudi poudaril, da naj bi programi in posredovanja v kazenskih ustanovah zapornikom dali priložnosti, da se zamislijo nad svojim kaznivim obnašanjem (to je, da se naučijo upoštevati posledice, ki jih ima njihovo vedenje za njih same in druge, da okrepijo samonadzor in samozavedanje ter da se naučijo vesti v družbi).

154. V treh obiskanih zaporih je Odbor predlagal, da ponovno ocenijo kadrovske zasedbe in ure prisotnosti zdravstvenega osebja in da okrepijo vire za psihiatrično/psihološko nego. Na podlagi ugotovitev delegacije v ljubljanskih in mariborskih zaporih je Odbor poudaril, da je treba duševno motene zapornike, ki potrebujejo hospitalizirano psihiatrično zdravljenje, nastaniti in za njih skrbeti v ustreznih objektih. Nadalje je Odbor podal podrobnejša navodila v zvezi z zdravniškimi pregledi novo prispelih zapornikov.

155. Odbor je tudi pregledal niz drugih zadev v zvezi s pooblastili Odbora (zaporniško osebje, disciplina, nemirni ali nasilni zaporniki, "nevarni" zaporniki, pritožbe in drugi inšpekcijski postopki, stiki z zunanjim svetom, vklepanje v lisice in prevoz zapornikov, zadeve povezane z drogo). Posebej je treba omeniti, da se zdravniki ne bi smeli vmešavati v odločitve o uvedbi disciplinskih kazni za zapornike. Odbor je tudi predlagal, da naj si slovenske oblasti prizadevajo, da bi dodatno podaljšale čas obiskov za pripornike in sprejele bolj odprta pravila za obiske takih zapornikov.

C. Psihiatrične ustanove

156. Delegacija ni zbrala nikakršnih dokazov o slabem ravnanju z varovanci/bolniki v Zavodu za duševno in živčno bolne Hrastovec-Trate in Oddelku za psihiatrijo Splošne bolnišnice Maribor. Ozračje v obeh ustanovah je bilo videti sproščeno in prijateljsko, odnosi med osebjem in varovanci/bolniki so bili dobri. Odnos medicinskega in negovalnega osebja do varovancev/bolnikov je bil profesionalen in skrben in osebje je o svojem delu govorilo rahločutno.

157. Življenjske razmere varovancev v sodobnih stavbah *Zavoda Hrastovec-Trate* so bile v celoti zelo dobre. Nasprotno pa imata graščini, v katerih živi približno polovica varovancev, nekatere omejitve zaradi njune starosti in strukture. Kljub temu so prostori v celotni ustanovi brezhibno čisti, dobro osvetljeni in prezračeni, varovanci pa imajo na voljo ustrezno opremljene sanitarne prostore.

Sobe varovancev so glede na stopnjo zasedenosti na splošno sprejemljive velikosti. Vendar pa je v nekaterih spalnicah do 15 postelj, kar pomeni, da varovanci nimajo zadovoljive stopnje zasebnosti. Odbor je predlagal, da se te spalnice nadomestijo z manjšimi enotami. Odbor je tudi pozdravil pristop slovenskih oblasti, namenjen postopnemu zaprtju Zavoda Hrastovec-Trate, kar *med drugim* obsega zmanjšanje števila novih sprejemov in premestitev varovancev v alternativne prostore v skupnosti.

Kar zadeva osebje, je Odbor predlagal, da se bistveno poveča prisotnost psihiatrov in splošnih zdravnikov. Poleg tega je Odbor poudaril, da bi lahko obstoječi multidisciplinarni pristop nadalje izboljšali z večjim sodelovanjem psihologov in delovnih terapevtov. Odbor je tudi izrazil skrb zaradi splošnega nizkega števila negovalnega osebja v oddelkih in predlagal, da se zagotovi specializirano usposabljanje za negovalce za delo z oligofrenimi in duševno bolnimi varovanci.

V Zavodu Hrastovec-Trate je na voljo kar precejšnje število terapevtskih in rehabilitacijskih dejavnosti. Odbor je vseeno predlagal, da se v delovno terapijo vključi več varovancev. Odbor je tudi izrazil resen dvom glede prakse mešanja duševno bolnih varovancev z oligofrenimi vedenjsko motenimi varovanci v zaprtih oddelkih.

158. Kar zadeva življenjske razmere bolnikov v *mariborskem psihiatričnem oddelku*, je zgradba glavne stavbe oddelka v takem razsulu, da bi jo v sprejemljivo stanje lahko povrnili le temeljita obnova. Kljub temu je vodstvu oddelka uspelo, da je prostore za bolnike kot tudi skupne in terapevtske prostore ohranilo v sprejemljivem stanju popravila in čistoče. Ugotovljene so bile nekatere pomanjkljivosti v zvezi z osebnim pečatom sob za bolnike in skupnih prostorov in z razpoložljivostjo prostorov za osebne stvari bolnikov, ki bi se jih dalo zakleniti. Poleg tega je Odbor predlagal, da se velike spalnice v oddelku nadomestijo z manjšimi enotami.

Kar zadeva osebje, je število zdravnikov zadostno. Nasprotno pa je število usposobljenih medicinskih sester in negovalcev komaj zadovoljivo. Odbor je predlagal, da se sprejmejo ukrepi za odpravo te težave.

Bolniki so deležni individualnega zdravljenja, ki v glavnem temelji na farmakoterapiji in ustreza njihovem stanju. Opaženih ni bilo nobenih znakov predoziranja zdravil. Odbor je predlagal, da se v delovno terapijo vključi več bolnikov iz zaprtih oddelkov. Nadalje je predlagal, da bi bilo vsem bolnikom, ki niso vezani na posteljo, treba dovoliti in jih po potrebi spodbuditi, da bi čez dan nosili svoje obleke, ali jim zagotoviti neuniformirana oblačila. Nošenje pižame ali nočnih halj ob vseh priložnostih ne prispeva h krepitvi osebne identitete in samospoštovanja.

159. Pristop v zvezi s sredstvi nadzora je bil na splošno zadovoljiv v obeh ustanovah. Prvi odgovor na nemirnega ali nasilnega varovanca/pacienta je dialog in prepričevanje, ki mu po potrebi sledi ročni nadzor in/ali zdravilo po naročilu zdravnika. Fizična prisila se uporablja samo kot izhod v sili po naročilu ali s privoljenjem zdravnika in še to le za kratek čas. Vendar pa je Odbor predlagal, da se v obeh ustanovah vzpostavijo posebni registri za beleženje uporabe prisilnih sredstev.

Posebej je treba omeniti tudi uporabo postelj z mrežo v obeh ustanovah. Po mnenju Odbora mrežaste postelje niso primerne za varovance ali bolnike v stanju razdraženosti. Odbor je predlagal, da se čimprej prenehajo uporabljati kot sredstvo za obvladovanje takih oseb in da se, dokler se uporabljajo, sprejmejo ukrepi, ki bodo zagotovili, da osebe v takih prostorih niso izpostavljene pogledom drugih varovancev/bolnikov in da jih ustrezno nadzira osebje.

160. Odbor je sprožil vrsto vprašanj v zvezi z zaščito, ki velja v okviru neprostoVOLjne namestitve oseb v te ustanove. S tem v zvezi je Odbor predlagal, da si je treba dodatno prizadevati, da bi varovancem zavoda Hrastovec-Trate pomagali pri razumevanju njihovih pravic in pravnih postopkov, ki veljajo zanje. Prav tako je Odbor predlagal, da se izdela brošura, ki se jo izroči vsakemu bolniku ob sprejemu v mariborski psihiatrični oddelek kot tudi njihovim družinam. V brošuri naj bi razložili položaj bolnikov in njihove pravice ter predstavili notranji pravilnik bolnišnice.

D. Učinek priporočil, pripomb in zahtev po informacijah Odbora

161. Različna priporočila, pripombe in zahteve po informacijah, ki jih je sestavil Odbor so navedene v Dodatku I.

162. Kar se podrobneje tiče priporočil, ki se nanašajo na 10. člen Konvencije, Odbor prosi slovenske oblasti, da v **šestih mesecih** napišejo odgovor s podrobnim opisom ukrepov za izvršitev priporočil Odbora.

Odbor je prepričan, da bodo slovenske oblasti v zgoraj navedenem odgovoru lahko navedle tudi odzive na pripombe, navedene v Dodatku I poročila, kakor tudi odgovore na na zahteve Odbora po informacijah.

DODATEK I

SEZNAM PRIPOROČIL, PRIPOMB IN ZAHTEV ZA PODATKE, KI JIH JE PODAL ODBOR

A.	<u>Policijske ustanove</u>
	1. Uvodne pripombe
	<u>zahtevane informacije</u>
-	Možnosti tujih državljanov, ki so v priporu po Zakonu o tujcih, da sodišče po hitrem postopku odloči o zakonitosti njihovega pripora (9. točka).
	2. Mučenje in druge oblike slabega ravnanja
	<u>priporočila</u>
-	Odpraviti je treba navado, da zaporniško osebje v nastanitvenih prostorih OSPN v Postojni nosi strelno orožje in gumijevke na vidnem mestu (14. točka);
-	policisti, ki že opravljajo svoje delo, naj bi pridobili izkušnje pri sistematskem usposabljanju, ki se trenutno izvaja in ki temelji na novem prijemu, navedenem v 15. točki (15. točka);
-	kadar osumljenec kaznivega dejanja pred sodnikom po koncu policijskega pripora izjavi, da je policija z njim slabo ravnala, mora sodnik izjavo zapisati, takoj odrediti sodno medicinsko preiskavo in sprejeti potrebne ukrepe, da zagotovi, da se opravi ustrezna raziskava v zvezi z izjavo. Tak postopek se mora opraviti ne glede na to, ali ima zadevna oseba vidne zunanje poškodbe. Poleg tega mora sodnik tudi brž izrecne izjave o slabem ravnanju zahtevati sodno medicinsko preiskavo, če obstajajo drugi

	razlogi za domnevo, da bi lahko bila oseba, pripeljana pred sodnika, žrtev slabega ravnanja (16. točka).
	<u>pripombe</u>
-	Odbor je prepričan, da bodo slovenske oblasti policiste na ustrezen način in redno opozarjale, da slabo ravnanje z ljudmi, ki so pod njihovim nadzorstvom, ni sprejemljivo in bo strogo kaznovano (14. točka).
	<u>zahtevane informacije</u>
-	Kakršni koli preventivi ukrepi, sprejeti z namenom, da se zagotovi podpora policistom, ki so izpostavljeni zelo stresnim ali nasilnim situacijam (15. točka);
-	nadaljnje informacije o projektu prenosa mehanizma za reševanje pritožb izven policije in o časovnem okviru za njegovo izvedbo (17. točka);
-	za leto 2001 in prvo polovico leta 2002: <ul style="list-style-type: none"> • število in vrste pritožb glede slabega ravnanja, podanih proti policistom, in število kazenskih ali disciplinskih postopkov, ki so sledili; • poročilo o kazenskih ali disciplinskih ukrepih, ki so bili izrečeni kot posledica pritožb o slabem ravnanju policije (18. točka).
	3. Razmere v priporu
	<u>priporočila</u>
-	Slovenske oblasti si morajo še naprej prizadevati, da bi zagotovili celovito izvajanje Normativov za gradnjo, sanacijo in vzdrževanje priporov (20. točka);
-	pomanjkljivosti v zvezi z razmerami v priporu na obiskanih policijskih postajah je treba odpraviti (22. točka);
-	slovenske oblasti: <ul style="list-style-type: none"> • se morajo lotiti pomanjkljivosti v zvezi z materialnimi razmerami v COT v Ljubljani in OSPN v Postojni, ki so posebej izpostavljene v 28. in 29. točki poročila; potrebni so nujni ukrepi, da se odpravi problem prenapolnjenosti v sobi za odrasle moške v sprejemno prehodnem prostoru COT v Ljubljani; • morajo zagotoviti, da je količina hrane za stanovalce obeh centrov zadostna in da se upoštevajo posebne dietetične potrebe stanovalcev; • morajo poiskati načine, da se še nadalje izboljša stik stanovalcev z zunanjim svetom zlasti v OSPN v Postojni;

	<ul style="list-style-type: none"> • si morajo dodatno prizadevati, da se zagotovi ustrezna obveščenost vseh stanovalcev o vrsti in fazi postopka v zvezi z njihovim primerom; • morajo povečati število ur prisotnosti splošnih zdravnikov in medicinskega osebja v OSPN v Postojni. Proučiti bi bilo treba tudi možnost, da se zagotovi prisotnost zdravstveno usposobljenega člana osebja (po možnosti medicinske sestre) tudi ponoči; • morajo zagotoviti ustrezno psihološko/psihiatrično pomoč v obeh centrih. Zlasti v OSPN v Postojni bi moral biti redno prisoten psihiater in/ali psiholog; • morajo zapolniti vsa prosta delovna mesta v obeh centrih in si še naprej prizadevati razvijati usposabljanje osebja v smislu pripomb iz 36. točke poročila (37. točka).
	<u>pripombe</u>
-	Odbor je prepričan, da si bodo slovenske oblasti prizadevale poiskati rešitve, da bi se v prihodnosti lahko izognili primerom, ko so velike skupine tujih državljanov pridržane na policijskih postajah tudi ponoči (23. točka);
-	slovenske oblasti pozivamo, da izboljšajo osvetlitev in prezračevanje v celicah v prostorih za policijski pripor na Povšetovi v Ljubljani in v Mariboru I. (24. točka).
	4. Preprečevanje slabega ravnanja z ljudmi, ki jim je odvzeta svoboda
	<u>priporočila</u>
-	sprejeti je treba formalne določbe za zagotovitev dostopa do zdravnika. Te določbe morajo določati, da: <ul style="list-style-type: none"> • se morajo opraviti vse zdravniške preiskave izven slušnega in – razen če zdravnik zahteva drugače – tudi vidnega dosega policistov; • rezultate vsake preiskave kakor tudi vse ustrezne izjave pripornika in zdravnikove sklepe mora zdravnik formalno zapisati, pripornik in njegov odvetnik pa morata imeti do njih dostop (41. točka);
-	sestaviti je treba kodeks ravnanja pri policijskem zaslišanju (44. točka);
-	sprejeti je treba ustrezne ukrepe, da se zagotovi pravilno vodenje evidenc o priporu v vseh policijskih postajah (zlasti na policijskih postajah Ljubljana-Vič in Murska Sobota) (45. točka);

	<u>zahtevane informacije</u>
-	nadaljnji podatki o tem, ali je za kakršen koli odlog priglasitve o priporu potrebna odobritev višjega policijskega uslužbenca ali državnega tožilca (39. točka);
-	pojasnila glede izjav, ki so bile podane v nekaj osamljenih primerih, da so se osebe v policijskem priporu lahko prvič sestale z odvetnikom šele, ko so bile pozvane pred preiskovalnega sodnika (40. točka);
-	potrditev, da so uvedeni novi obrazci za aretacijo, ki izrecno navajajo pravico pripornika do zdravnika (42. točka).
B.	<u>Zapori</u>
	1. Uvodne pripombe
	<u>priporočila</u>
-	Slovenske oblasti naj še naprej izvajajo vrsto ukrepov, katerih namen je odpraviti prenapolnjenost v zaporih, vključno s strategijami za omejitev ali prilagoditev števila oseb, poslanih v zapor. V tem okviru morajo slovenske oblasti upoštevati načela in ukrepe, podane v Priporočilu št. R (99) 22 Odbora ministrov Sveta Evrope v zvezi s prenapolnjenostjo v zaporih in povečevanjem zaporniške populacije (50. točka).
	<u>zahtevane informacije</u>
-	Ali imajo v okviru obstoječih programov dejavnosti ali obravnave zaporniki možnost, da se lotijo svojega problematičnega vedenja (tj. naučiti jih, da razmišljajo o posledicah svojega kaznivega vedenja zase in za druge, da okrepijo samoobvladovanje in samozavedanje, zagotoviti možnosti, da se vadijo v socialnem vedenju (51. točka).
	2. Mučenje in druge oblike slabega ravnanja
	<u>priporočila</u>
-	Slovenske oblasti tako na centralni kot na lokalni ravni morajo biti še naprej pozorne in redno opozarjati zaporniško osebje, da slabo ravnanje z zaporniki ni sprejemljivo in da se bo, če bo odkrito, strogo obravnavalo (53. točka);
-	zaporniške uslužbenke v zaporu Dob je treba opozoriti, da se lahko sila uporabi le kot zadnje sredstvo za nadzor nasilnih in/ali nepokornih zapornikov, in da se ne sme uporabljati večje fizične sile, kot je nujno potrebno (54. točka).
	<u>pripombe</u>

-	Slovenske oblasti je treba spodbuditi, da se še naprej posvečajo vprašanju zastraševanja in nasilja med zaporniki, pri čemer naj bi vključili ustrezne začetne in nadaljevalne programe usposabljanja za osebje na vseh ravneh (55. točka).
	<u>zahtevane informacije</u>
-	Rezultati preiskave, navedene v 52. točki poročila (točka 53).
	3. Razmere v priporu na splošno
	<u>priporočila</u>
-	Prizadevati si je treba, da se zmanjša stopnja zasedenosti spalnic v izmeri 60 m ² v zaporu Dob, ob upoštevanju novih minimalnih standardov za nastanitev v zaporih, navedenih v 49. točki poročila (56. točka);
-	sprejeti je treba ukrepe, da se izboljša predelitev sanitarnih zmogljivosti v enoposteljnih celicah v Enoti III zaporu Dob (56. točka);
-	prizadevati si je treba, da se v ljubljanskem zaporu zmanjša število zapornikov v celicah, ki merijo 18 m ² , na največ štiri, in da se v vsako celico, ki meri 8 m ² , nastani samo en zapornik (59. točka);
-	v mariborskem zaporu je treba: <ul style="list-style-type: none"> • kot prednostno nalogo zmanjšati zasedenost v celicah velikosti 9 m². Najbolje bi bilo, da se celica take velikosti uporablja za nastanitev samo enega zapornika in nikoli za več kot dva; • izboljšati predelitev sanitarnih prizidkov v celicah velikosti 9 m²; • opremiti vse celice s sistemom za poziv (točka 63);
-	slovenske oblasti si morajo še bolj prizadevati, da razvijejo programe dejavnosti za zapornike v ljubljanskem in mariborskem zaporu. Namen teh programov naj bi bil, da zagotovijo, da vsi zaporniki, vključno s tistimi, ki so v preiskovalnem zaporu, preživijo primeren del dneva (8 ur ali več) izven svojih celic, tako da se ukvarjajo z vsebinskimi dejavnostmi različne narave (delo, izobraževanje, šport, rekreacija/druženje (60. in 65. točka);
-	nemudoma je treba sprejeti ukrepe, da se zagotovi vsem zapornikom mariborskega zaporu možnost, da se vsak dan gibajo na prostem (66. točka).
	<u>priporočila</u>

-	Manjše nastanitvene enote za zapornike so mnogo primernejše od velikih enot, kot so spalnice v velikosti 60 m ² , ki smo jih videli v zaporu Dob (56. točka);
-	Odbor poziva slovenske oblasti, da še naprej razvijajo programe dejavnosti za vse zapornike v zaporu Dob (zlasti glede dela in izobraževanja) (57. točka);
-	zmogljivosti za gibanje na prostem v zaporu Dob ter v ljubljanskem in mariborskem zaporu je treba opremiti z zaščito pred neugodnimi vremenskimi pogoji (58. 60. in 66. točka).
	<u>zahtevane informacije</u>
-	Natančnejši podatki o projektu za program štiriletne tehnične šole, ki naj bi ga začeli izvajati v bližnji prihodnosti v zaporu Dob, vključno s številom zapornikov, katerim je namenjen (57. točka);
-	pojasnitve slovenskih oblasti o vprašanjih v zvezi s hrano, omenjenih v 64. točki za mariborski zapor (64. točka).
	4. Zdravstvena oskrba
	<u>priporočila</u>
-	Spremeniti je treba kadrovsko zasedbo in ure prisotnosti zdravstvenega osebja v zaporu Dob ter v ljubljanskem in mariborskem zaporu v smislu pripomb, podanih v 68. točki poročila. Sprejeti je treba zlasti ukrepe, da se zagotovi prisotnost splošnih zdravnikov vsaj 30 ur na teden v ljubljanskem in mariborskem zaporu. Glede na lokacijo in obseg zaporniške populacije zavora Dob pa je treba sprejeti ukrepe, da se zagotovi stalna prisotnost usposobljene medicinske sestre, tudi ponoči (68. točka);
-	slovenske oblasti morajo okrepiti osebje za psihiatrično/psihološko oskrbo v zaporu Dob ter v ljubljanskem in mariborskem zaporu v smislu pripomb, navedenih v 69. točki poročila (69. točka);
-	nemudoma je treba sprejeti ukrepe, da se zagotovi, da so duševno moteni zaporniki, ki potrebujejo bolnišnično psihiatrično zdravljenje, pridržani v ustreznih prostorih, kjer imajo na voljo ustrezno nego (70. točka);
-	poročilo, ki se sestavi po zdravstvenem pregledu na novo prispelega zapornika, mora vsebovati: (i) popolno navedbo izjav, ki jih je dal zapornik in ki so pomembne za zdravstveni pregled (vključno z zapornikovim opisom svojega zdravstvenega stanja in kakršnimi koli trditvami o slabem ravnanju); (ii) popolno navedbo objektivnih zdravstvenih ugotovitev, ki temeljijo na temeljitem pregledu (vključno z vrsto, lokacijo, velikostjo in posebnimi značilnostmi vsake posamezne opažene poškodbe);

	in (iii) navedbo skladnosti podanih trditev z objektivnimi zdravstvenimi ugotovitvami. Enak postopek je treba opraviti, kadar koli se opravi zdravstveni pregled zapornika po nasilnem dogodku v zaporu. Rezultati preiskave ter navedene izjave in zdravnikovi sklepi morajo biti na voljo zaporniku in njegovemu odvetniku (72. točka);
-	sprejeti je treba ukrepe, da se z vsemi zdravstvenimi podatki v zvezi z zaporniki ravna tako, da je zagotovljena stroga zaupnost teh podatkov (74. točka).
	<u>pripombe</u>
-	Odbor predlaga, da se osebju in zapornikom zagotovi več podatkov o tuberkulozi, zlasti kar zadeva načine prenosa in zaščite (73. točka).
	<u>zahtevane informacije</u>
-	Pojasnila slovenskih oblasti glede pritožb, ki so jih dali številni zaporniki v zaporu Dob in v ljubljanskem zaporu v zvezi s kakovostjo nege, ki jo izvajajo splošni zdravniki, ter v zvezi z ljubljanskim zaporom glede zamud v dostopu do specialistične oskrbe (68. točka);
-	pojasnila slovenskih oblasti glede dejstva, da je velik del zapornikov v obiskanih ustanovah bil deležen psihiatričnega zdravljenja (71. točka).
	5. Druga vprašanja
	<u>priporočila</u>
-	Sprejeti je treba ukrepe, da se zapolnijo prosta delovna mesta za zaporniško osebje v zaporu Dob ter v ljubljanskem in mariborskem zaporu (75. točka);
-	spremeniti je treba ustrezne uredbe in prakso v zvezi z disciplinskim zaporom v smislu pripomb, podanih v 79. točki poročila (79. točka);
-	napeljati je treba sistem za poziv v disciplinskih celicah v zaporu Dob in Maribor (80. točka);
-	odpraviti je treba pomanjkljivosti, ki smo jih opazili v zvezi z materialnimi razmerami v oblažjenih celicah v treh ustanovah (83. točka);
-	režim, ki se uporablja za »nevarne« zapornike v zaporu Dob, je treba spremeniti v skladu s pripombami, podanimi v 85. točki poročila (85. točka);
-	slovenske oblasti:

	<ul style="list-style-type: none"> • si morajo prizadevati, da še bolj podaljšajo čas obiskov zapornikov v preiskovalnem zaporu; cilj naj bi bil najmanj ena ura na teden; • morajo sprejeti ukrepe, da se poveča zmogljivost in izboljša ureditev prostorov za obiske v ljubljanskem in mariborskem zaporu; • morajo preiti na bolj odprto ureditev obiskov za pripornike, upoštevaje ureditev, ki so jo uvedli v ljubljanskem zaporu in ki jo je treba še izboljšati (91. člen);
-	slovenske oblasti morajo poiskati načine, da se izboljšajo možnosti telefonskih stikov med priporniki in njihovimi družinami (93. člen);
-	pregledati je treba trenutno ureditev prevoza zapornikov v skladu s pripombami, danimi v 95. točki poročila (95. točka);
-	slovenske oblasti si morajo prizadevati, da se poveča število mest v »enoti za zdravljenje narkomanov« v zaporu Dob (98. točka).
	<u>pripombe</u>
-	Odbor poziva slovenske oblasti, da nadaljujejo s prizadevanji na področju usposabljanja zaporniškega osebja tako v fazi uvajanja v delo kot za osebje, ki je že zaposleno (76. točka);
-	slovenske oblasti pozivamo, da opozorijo vse sodnike, odgovorne za izvajanje obiskov v takih ustanovah, na premisleke, podane v 88. točki poročila v zvezi s inšpekcijskimi pregledi kazenskih ustanov (88. točka);
-	slovenske oblasti morajo dokazati, da ni nepotrebnih zakasnitev pri korespondenci zapornikov v preiskovalnem zaporu v Ljubljani (92. točka).
	<u>zahtevane informacije</u>
-	Nadaljnji podatki o vsebini novega šestmesečnega programa usposabljanja za novo zaposleno zaporniško osebje (76. točka);
-	ali zaščitni ukrepi v zvezi z disciplinskim postopkom za obsojene zapornike veljajo tudi za zapornike v preiskovalnem zaporu, zlasti kar zadeva njihovo osebno zasliševanje, ki ga opravi organ za odločanje, in pravico do pritožbe (77. točka);
-	pojasnila slovenskih oblasti glede trenutnih predpisov in prakso v zvezi z vlogo zaporniškega zdravnika pri namestitvi nemirnih ali nasilnih zapornikov v oblazinjene celice (82. točka);

-	ali so različni varnostni ukrepi, navedeni v 86. točki poročila, prisotni tudi v Sloveniji za obvladovanje »nevarnih« zapornikov (86. točka);
-	pojasnila slovenskih oblasti glede dejstva, da velika večina zapornikov ni bila obveščena o možnosti, da lahko komunicirajo z Odborom prek zaupnih pisem (78. točka);
-	potrditev, da je opuščena navada, da se zapornikom rutinsko nadenejo lisice, ko so v spremstvu izven zapora (94. točka);
-	pojasnila slovenskih oblasti glede pomoči narkomanom v mariborskem zaporu (97. točka).
C.	<u>Psihiatrične ustanove</u>
	1. Uvodne pripombe
	<u>zahtevane informacije</u>
-	Podrobnejši podatki o postopnem zapiranju Zavoda za duševno in živčno bolne Hrastovec-Trate, kar bi pomenilo med drugim zmanjšanje novih sprejemov in premestitev varovancev v alternativno nastanitev v skupnosti (100. točka).
	2. Zavod za duševno in živčno bolne Hrastovec-Trate
	<u>priporočila</u>
-	Prizadevati si je treba, da se spalnice velikih nastanitvenih zmogljivosti zamenjajo za manjše enote (106. točka);
-	precej povečati prisotnost psihiatrov in splošnih zdravnikov (110. točka);
-	slovenske oblasti: <ul style="list-style-type: none"> • si morajo prizadevati, da povečajo prisotnost medicinskega osebja na oddelkih, zlasti v popoldanskem času in ponoči; • morajo zagotoviti specializirano usposabljanje za pomožno medicinsko osebje, ki se ukvarja z bolniki, ki trpijo za oligofrenijo in duševnimi boleznimi (111. točka);
-	prizadevati si je treba, da se več varovancev vključi v poklicno rehabilitacijo (112. točka);
-	izboljšati je treba zdravstveno dokumentacijo za vsakega varovanca in sestaviti načrte

	individualnega zdravljenja za vse varovance (113. točka);
-	pregledati je treba politiko mešanja duševnih bolnikov z vedenjsko motenimi bolniki, ki trpijo za oligofrenijo, na zaprtih oddelkih (114. točka).
	<u>pripombe</u>
-	Odbor je prepričan, da se bo prednostno obravnavalo izvajanje načrtov za opremo gradu Trate z dvigali (104. točka);
-	neprimerna je uporaba dela telovadnice v Hrastovcu za shranjevanje posteljnine (108. točka);
-	trenutni multidisciplinarni prijem, kar zadeva zdravljenje bolnikov, bi lahko še izboljšali z večjim prispevkom psihologov in poklicnih terapevtov (110. točka).
	3. Oddelek za psihiatrijo Splošne bolnišnice Maribor
	<u>priporočila</u>
-	Sprejeti je treba ukrepe, da se odpravijo pomanjkljivosti, poudarjene v 116. točki poročila, v zvezi bolj osebnim pečatom sob za paciente in skupnih prostorov kakor tudi v zvezi s prostori za osebno lastnino bolnikov, ki se lahko zaklenejo (117. točka);
-	spalnice v velikosti 53 m ² je treba zamenjati z manjšimi enotami (117. točka);
-	sprejeti je treba ukrepe, da se poveča število usposobljenih medicinskih sester in negovalnega osebja, ki delajo v ustanovi, kar bi med drugim omogočilo okrepitev skupin, ki so prisotne v dnevni in nočni izmeni (119. točka);
-	prizadevati si je treba, da se poveča delež bolnikov iz zaprtih oddelkov, ki bi imeli na voljo poklicno rehabilitacijo (121. točka);
-	vsem bolnikom, razen hudo bolnim, ki morajo ležati v postelji, je treba dovoliti in jih, če je potrebno, spodbujati, da oblačijo svoja oblačila čez dan ali pa jim je treba zagotoviti ustrezna neuniformirana oblačila (123. točka).
	<u>pripombe</u>
-	ni sprejemljivo, da morajo bolniki spati na žimnicah na tleh zaradi pomanjkanja postelj, četudi le za kratek čas (116. točka).
	<u>zahtevane informacije</u>
-	Predviden datum začetka obratovanja novih po naročilu grajenih prostorov za

	Oddelek za psihiatrijo v kompleksu splošne bolnišnice Maribor (115. točka).
	4. Prisilen nadzor nemirnih in/ali nasilnih varovancev/bolnikov
	<u>priporočila</u>
-	V mariborskem psihiatričnem oddelku je treba sestaviti jasno politiko glede uporabe prisilnega nadzora (128. točka);
-	na Zavodu Hrastovec-Trate in na mariborskem psihiatričnem oddelku je treba uvesti posebne evidence za zapisovanje vsakega primera prisilnega nadzora varovanca/bolnika (129. točka);
-	čim prej je treba opustiti navado, da se uporabljajo postelje z mrežo kot način obvladovanja nemirnih varovancev/bolnikov (131. točka);
-	sprejeti je treba ukrepe, da se zagotovi, da oseb, nameščenih v postelje z mrežami, ne morejo videti drugi varovanci/bolniki in da jih osebje ustrezno nadzira; to priporočilo velja <i>mutatis mutandis</i> za druge načine prisilnega nadzora, kot so prisilni jopiči ali pritrditev. To pa ne sme onemogočati, da osebe pod nadzorom obiskujejo drugi varovanci/bolniki, če je to priporočljivo z zdravstvenega vidika (131. točka).
	<u>zahtevane informacije</u>
-	ali je dokument o strategiji uporabe načinov nadzora, ki ga sestavljajo na Zavodu Hrastovec-Trata, že dokončno oblikovan in če je, nam posredujte izvod dokumenta (127. točka).
	5. Zaščita
	<u>priporočila</u>
-	dodatno si je treba prizadevati, da se varovancem Zavoda Hrastovec-Trate pomaga, da bi razumeli svoje pravice in pravne postopke, ki veljajo zanje (141. točka);
-	v mariborski bolnišnici bi si morali zamisliti uvodno brošuro, s katero bi bolnikom razložili njihov položaj in pravice ter na kratko predstavili notranjo ureditev ustanove, ki bi jo razdelili vsakemu pacientu ob sprejemu kakor tudi njihovim družinam (141. točka);
-	slovenske oblasti bi morale bolnikom v mariborski bolnišnici zagotoviti možnost uporabe telefona (143. točka).
	<u>pripombe</u>

-	Odbor podpira slovenske oblasti v njihovih nadaljnjih prizadevanjih, da bi povečali število varovancev Zavoda Hrastovec-Trate, ki jih svojci redno obiskujejo (143. točka).
	<u>zahtevane informacije</u>
-	Točen pravni položaj varovancev Zavoda Hrastovec-Trate (135. točka);
-	izvod novih navodil, ki jih je izdalo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve v zvezi s postopki sprejema v Zavod Hrastovec-Trate, vključno s pravno zaščito, ki velja za neprostovoljno namestitev (136. točka);
-	pojasnila slovenskih oblasti glede vprašanj, podanih v 137. točki poročila v zvezi s postopkom pregleda na Zavodu Hrastovec-Trate (137. točka);
-	pojasnila slovenskih oblasti glede položaja nekaterih »prostovoljnih« bolnikov na zaprtih oddelkih mariborskega psihiatričnega oddelka, ki jim je bila očitno zavrnjena zahteva, da bi zapustili ustanovo (138. točka);
-	več informacij o pripravi nove zakonodaje o zagovarjanju bolnikov in dostopu do pravne pomoči ter več informacij o načrtih o zagotovitvi »samostojnega zastopanja« vsem varovancem Zavoda Hrastovec-Trate (139. točka);
-	ali naj bi se v sklopu trenutne reforme slovenske zakonodaje o duševnem zdravju zagotovil <i>redni</i> postopek, po katerem bi lahko bolnika hospitalizirali proti njegovi volji po tem, ko sodišče sprejme odločitev (140. točka);
-	nadaljnje informacije o pooblastilih in dejavnostih mariborskega varuha človekovih pravic za pravice bolnikov, zlasti v zvezi z obravnavo pritožb varovancev/bolnikov in pregledom socialno varstvenih ali psihiatričnih ustanov (142. točka).

DODATEK II**SEZNAM DRŽAVNIH OBLASTI IN NEVLADNIH TER MEDNARODNIH ORGANIZACIJ, S KATERIMI SE JE DELEGACIJA POSVETOVALA****A. Državni organi**Notranje ministrstvo

Rado BOHINC	minister
Miha MOLAN	državni sekretar
Igor VEZOVIK	državni podsekretar
Vekoslav RAJH	direktor Urada RS za usmerjanje in nadzor policije
Miroslav ŽABERL	Urad RS za usmerjanje in nadzor policije
Andrej ANŽIČ	namestnik glavnega direktorja policije
Stanislav VENIGER	državni podsekretar, direktor Uprave uniformirane policije
Bojan SKOČIR	namestnik direktorja
Dušan MOHORKO	direktor, državni podsekretar
Tone KOPŠE	vodja Oddelka za pritožbe, notranjo zaščito in pomoč policistom
Marko KRAŠEVEC	kadrovska služba
Janez MEKINC	Pisarna glavnega direktorja policije, višji svetnik
Darja PEHARC	vodja Centra za tujce

Ministrstvo za pravosodje

Ivan BIZJAK	minister
Karl ERJAVEC	državni sekretar
Miha WOHINZ	državni podsekretar
Dušan VALENTINČIČ	direktor Uprave za izvrševanje kazenskih sankcij
Božidar PETEH	pomočnik direktorja Oddelka za izvrševanje kazenskih sankcij
Frank STANONIK	svetovalec vlade

Ministrstvo za zdravstvo

Dušan KEBER	minister
Dorjan MARUŠIČ	državni sekretar
Vlasta MOČNIK-DRNOVŠEK	svetovalka vlade

Ministrstvo za zunanje zadeve

Simona DRENIK	ataše
Eva TOMIČ	svetovalka vlade

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve

Jože VALENTINČIČ	vodja Oddelka za strokovni in upravni nadzor
Stanka TUTTA	državna podsekretarka
Marjeta FELAN-ISTENIČ	svetovalka vlade

Urad RS za priseljevanje in begunce

Žarko BOGUNOVIČ	začasni direktor
Mirko VAUPOTIČ	namestnik direktorja
Darja POKRIVAČ	pripravnica
Pina STEPAN	pripravnica

Urad RS za invalide in bolnike

Luj ŠPROHAR	direktor
Aleksandra TABAJ	svetovalka direktorja
Damijan JAGODIČ	višji vladni svetovalec
Nadja ČOBAL	svetovalka vlade
Biserka DAVIDOVIČ	svetovalka vlade
Bojana GLOBAČNIK	svetovalka vlade

Pisarna varuha človekovih pravic

Matjaž HANŽEK
Aleš BUTALA

varuh človekovih pravic
namestnik varuha

B. Nevladne organizacije

ALTRA
Helsinki Monitor Slovenija
Slovensko združenje za duševno zdravje (ŠENT)

C. Mednarodne organizacije

Visoki komisariat pri Združenih narodih Podružnična pisarna v Sloveniji